

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

AZERBAYCAN VE TÜRKİYE TÜRKÇESİ ARASINDA AKTARMA SORUNLARI

-BEŞ KATLI EVİN ALTINCI KATI-

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Ulduza ADIGOZALOVA

DANIŞMAN

Prof. Dr. Ali AKAR

TEMMUZ,2019

MUĞLA

T. C.

MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

AZERBAYCAN VE TÜRKİYE TÜRKÇESİ ARASINDA AKTARMA SORUNLARI
-BEŞ KATLI EVİN ALTINCI KATI-

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

ULDUZA ADIGOZALOVA

Sosyal Bilimler Enstitüsünde

Tezli Yüksek Lisans

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 15.08.2013.

Tezin Sözlü Savunma Tarihi: 2 Temmuz 2019

Tez Danışmanı: Prof. Dr. ALİ AKAR

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Mustafa UĞURLU

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Erkan SALAN

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Tuncay ÖĞÜN

TEMMUZ, 2019

MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 29/05/2019 tarih ve sayılı 892/2 toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6.maddesine göre, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Ulduza Adıgozalova'nın "Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi Arasında Aktarma Sorunları -Beş Katlı Evin Altıncı Katı-"adlı tezini incelemiş ve aday 02/07/2019 tarihinde saat 09:00 jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezinkabul edildiğine oy birliğiyle karar verildi.

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali AKAR

Üye: Prof. Dr. Mustafa UĞURLU

Üye: Doç. Dr. Erkan SALAN

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum *Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi Arasında Aktarma Sorunları*, "Beş Katlı Evin Altıncı Katı" romanı adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

15/08/2019

Ulduza ADIGOZALOVA

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

Soyadı : ADIGOZALOVA

Adı : ULDUZA

Referans No: 10282728

TEZİN ADI

Türkçe : Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi Arasında Aktarma Sorunları

-Beş Kath Evin Altıncı Katı-

Y. Dil : Translation Mistakes Between Azerbaijan Turkish and Turkey Turkish

-Beş Kath Evin Altıncı Katı-

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta

X

O

O

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Fakülte : Edebiyat Fakültesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayımlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : Ali Akar

Ünvanı : Prof. Dr

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI: 66

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi Arasında Aktarma Sorunları

-Beş Katlı Evin Altıncı Katı-

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER:

- 1.Aktarma Sorunları
- 2.Lehçeler Arası Aktarma
- 3.Azerbaycan Türkçesi, Türkiye Türkçesi

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:

- 1.Translation mistakes
- 2.Translation between dialects
- 3.Azerbaijan Turkish,TurkeyTurkish

- 1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum
- 2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir
- 3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir

Yazarın İmzası :

Tarih :15.08.2019

ÖZET

Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi Arasında Aktarma Sorunları

“Beş Katlı Evin Altıncı Katı” Romanı

Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi arasında yapılan aktarmalardaki dil sorunlarının ortaya konulması, bu iki lehçe arasındaki edebî aktarmaların daha anlaşılır olmasını sağlayacaktır.

Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi arasında çeşitli edebî metinler karşılıklı olarak aktarılmıştır. Bu iki lehçenin birbirine benzer olması sebebiyle aktarmalarda başarılı olanlar yanında başarısız olanlar da vardır. Başarısız aktarmaların temel sebebi, lehçelerin birbirine çok yakın ses, yapı ve sözcük hazinesine sahip olmalarıdır. Bunun yanı sıra Azerbaycan Türkçesinin vurgu, tonlama, ses ve söyleyiş özelliklerine tam hâkim olmadan yapılan aktarmalarda metinleri tam anlamadan hatalar yapılmaktadır.

Çalışmada *Beş Katlı Evin Altıncı Katı* adlı romanındaki aktarma hataları incelenmiştir. Çalışmamız, “Giriş” ve “İnceleme” olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. “Giriş” bölümünde XX. Yüzyıl Azerbaycan Edebiyatı Anar Rızayev’in Hayatı ve Eserleri, Aktarma ve Çeviri, Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi Arasında İlişkiler incelenmiştir. “İnceleme” Bölümü ise “Ek Düzeyinde Hatalar”, “Kelime Düzeyinde Hatalar” ve “Deyim Düzeyindeki Hatalar” alt bölümlerinden oluşmaktadır. Çalışmamızın sonunda elde edilen sonuçları “Sonuç” kısmı yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aktarma Sorunları, Lehçeler arası Aktarma, Azerbaycan Türkçesi, Türkiye Türkçesi

ABSTRACT

Translation Mistakes Between Azerbaijan Turkish and Turkey Turkish

“Beş Katlı Evin Altıncı Katı” Romanı

Introducing the translation problems of the languages between Turkey Turkish and Azerbaijani Turkish will ensure translation of literary more apparent between these two dialects.

A variety of literary texts between Azerbaijan Turkish and Turkey Turkish, was translated reciprocally. Since these two dialects are similar, there are some unsuccessful translations beside successful translations. The main reason of unsuccessful translations is that the dialects have very close morpheme, form and vocabulary.

In addition, mistakes are made without the full understanding of the texts in the translations without emphasis, intonation, voice and utterance features of Azerbaijani Turkish.

In this study, translation mistakes of the novel "Beş Katlı Evin Altıncı Katı" were analyzed. This research, including "Introduction" and "Review"; consists of two parts. In section Introduction, "XX. Century Literature Azerbaijan Anar Rızayev's Life and Works, transfer and translation, Relations between Azerbaijan Turkish and Turkey Turkish were examined. In Review section; "mistakes in the form of additional words", "mistakes in the form of word-level" and "the mistakes in the form of statements" consists of subdivisions. Conclusion part will remain by the end of the research.

Keywords: Translation mistakes, Translation between dialects, Azerbaijan Turkish, Turkey Turkish

ÖNSÖZ

Türkiye ve Azerbaycan coğrafya, tarih, dil ve edebiyat olarak birbirlerine çok yakın iki kardeş ülkedir. Coğrafi sınırların yakınlığı ve 16. yüzyıla kadar kültürel ve ticari ilişkilerin hiç kesintiye uğramamış fakat Sovyetler Birliği döneminde ilişkiler kesilmiştir. Bu durum yine de çok yakın iki devleti birbirinden tamamen değil sadece bir süreliğine uzaklaştırmıştır.

Uzun dönem Ruslarla birlikte yaşayan ve resmi dil olarak Rusçayı kullanan Azerbaycan'da bu dilin etkisi kelime hazinesinde çok açık bir şekilde hissedilmektedir.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Azerbaycan'la Türkiye arasındaki kültürel ilişkiler yeniden kurulmuştur. Bu ilişkiler sonucunda iki lehçe arasında karşılıklı olarak birçok eser aktarılmıştır. Bu aktarma süreci bugün de devam etmektedir. Bu süreç aktarma problemlerini de beraberinde getirmiştir. Türk dünyası araştırmalarında hem bilimsel düzeyde hem de roman, hikâye, şiir gibi edebî eser aktarmalarında kullanılan üslup, aktarma dili, eserin söyleyiş özelliklerini koruma gibi problemler gündeme gelmiştir.

Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasındaki aktarma problemlerinin çözümü, dil ve kültürel ilişkilerinin karşılıklı olarak gelişmesine önemli katkılar sağlayacaktır. Bu yüzden iki lehçe arasında aktarma yapanların iki lehçenin de gramerini ve dil kültürünü iyi bilmeleri gerekir.

Bu tez, iki lehçe arasındaki edebî aktarma çalışmalarına katkı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmada, Azerbaycan'ın meşhur yazarı Anar Rızayev'in *Beş Mərtəbəli Evin Altıncı Mərtəbəsi* adlı romanın Türkiye Türkçesine aktarılan *Beş Katlı Evin Altıncı Katı* adıyla çevrilmiş metinleri üzerinde aktarma hataları tespit edilmiştir.

Çalışmamız, "Giriş", "İnceleme" ve "Sonuç" bölümlerinden meydana gelmektedir.

"Giriş" bölümünde XX. Yüzyıl Azerbaycan Edebiyatı, Anar Rızayev'in Hayatı ve Eserleri, Çeviri ve Aktarma, Lehçe İçi ve Lehçeler Arası Aktarma Çalışmaları, Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi Arasındaki İlişki hakkında bilgi verilmiştir.

"İnceleme" bölümü kendi içinde "Ek Düzeyindeki Hatalar" "Kelime Düzeyindeki Hatalar" "Deyim Düzeyindeki Hatalar" olmak üzere üç alt bölüme ayrılmıştır.

"Ek Düzeyindeki Hatalar" bölümünde iki lehçe arasında incelenmiş metinde yapılan yapım ve çekim ekleri, kısmi ve tam yalancı eşdeğer ekler, ek fazlalığı hataları ele alınmış ve her hata tipine göre ortalama üç örnek verilmiştir. Ekler, bağlamları içinde daha iyi anlaşılması için cümle düzeyinde gösterilmiştir.

“Kelime Düzeyindeki Hatalar” bölümünde aslını koruma ve aslını uyarlama, yanlış kelime seçimi, kullanımdan düşmüş kelime ve birleşik fiiller, tam yalancı ve kısmi yalancı eşdeğer kelimeler, kelime eksikliği ve kelime fazlalığı, birleşik fiiller; aslını koruma ve aslını uyarlama, yanlış birleşik fiil kullanımı adı altında incelenmiş ve ortalama on örnek verilmiştir. Kelimelerin anlamları için *Türkçe Sözlük*'e başvurulmuştur. Örneklerde kaynak metin koyu yazılarak hatalı kelimelerin altı çizilmiştir. Hedef metin normal, öneri cümlesi ise italik yazılmıştır. Bulunan cümle örneklerinin sonunda sayfa numaraları gösterilmiştir.

“Deyim Düzeyindeki Hatalar” bölümünde aslını koruma ve aslını uyarlama, yanlış deyim kullanımı, deyimi deyim ile aktarmama içeriğinden oluşmaktadır. Bu deyimlerin anlamları için *Türkçe Sözlük* ve *Türkçe Deyimler Sözlük*'ünden yararlanılmıştır.

Çalışmam boyunca desteklerini esirgemeyen ailem, Azerbaycanlı ve Türkiyeli arkadaşlarım, bilgilerine başvurduğum değerli hocalarım; Prof. Dr. Mustafa UĞURLU, Doç. Dr. Cahit BAŞDAŞ'a ve çalışmamı başından sona kadar takip edip yönlendiren, desteğini hiçbir zaman esirmeyerek bu tezin ortaya çıkmasını sağlayan danışman hocam Prof. Dr. Ali AKAR'a teşekkürlerimi bildiririm.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	III
GİRİŞ	1
I. XX.Yüzyıl Azerbaycan Edebiyatı	1
II. Anar Rızayev' in Hayatı ve Eserleri	3
III.1 Beş Katlı Binanın Altıncı Katı Romanı	4
IV. Aktarma ve Çeviri Kavramları	6
IV.1. Lehçe İçi Aktarma	6
IV.2. Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Çalışmaları.....	7
V. Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi	10
İNCELEME	12
I.EK DÜZEYİNDE HATALAR.....	12
I.1. ÇEKİM EKLERİ	12
I.1.1. ÇOKLUK EKLERİ	12
I.1.2. ŞAHIS EKLERİ	13
I.1.3. HÂL EKLERİ	14
I.1.3.1.BULUNMA HÂLİ	15
I.1.3.2. AYRILMA HÂLİ	16
I.1.4.İYELİK EKLERİ	17
I.2. FİİL ÇEKİMLERİ	18
I.2.1. BİLDİRME KİPLERİ	18
I.2.1.1. GÖRÜLEN(BİLİNEN) GEÇMİŞ ZAMAN.....	19
I.2.1.2. ÖĞRENİLEN(DUYULAN) GEÇMİŞ ZAMAN	20
I.2.1.3. ŞİMDİKİ ZAMAN	21
I.2.1.4.GENİŞ ZAMAN	22
I.2.1.5. GELECEK ZAMAN	23
I.2.2. TASARLAMA KİPLERİ.....	24
I.2.2.1.İSTEK KİPİ	24
I.2.2.2.GEREKLİLİK KİPİ.....	25
I.2.3. BİRLEŞİK ZAMANLI KİPLER	26
I.2.3.1.HİKÂYE BİRLEŞİK ZAMAN.....	26

I.3.ZARF-FİİL EKLERİ.....	29
I.4.YALANCI EŞDEĞER EKLER	30
II. KELİME DÜZEYİNDE HATA TİPLERİ.....	31
II.1.Asılını Koruma	31
II.2.Asılını Uyarılama.....	33
II.3.Yalancı Eşdeğer Kelimeler.....	35
II.3.1.Tam Yalancı Eşdeğer Kelimeler.....	35
II.3.2. Kısmî Yalancı Eşdeğer Kelimeler	37
II.4. Yaygın Kullanılmayan, Kullanımdan Düşmüş Kelime ve Birleşik Fiiller.....	39
II.5. Kelimeler Arası Uyumsuzluk ve Yanlış Kelime Kullanma	44
II.6. Kelime Fazlalığı	49
II.7. Kelime Eksikliği	50
II.8. Birleşik Fiiller.....	50
II.8.1. Asılını Koruma.....	51
II.8.2. Yanlış Birleşik Fiil Kullanma	51
III. DEYİMLERDEKİ AKTARMA HATALARI.....	53
III.1. Deyimlerin Aktarımındaki Hata Tipleri.....	54
III.1.1.Asılını Koruma	54
III.1.2.Asılını Uyarılama	56
III.1.3. Yanlış Deyim Seçimi	57
III.1.4.Deyimi Deyim ile Aktarmama	58
Sonuç.....	61
Kaynakça.....	63

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 1	15
Tablo 2	17
Tablo 3	19
Tablo 4	24
Tablo 5	26
Tablo 6	28

KISALTMALAR

AZT.: Azerbaycan Türkçesi

EAT.:Eski Anadolu Türkçesi

ET.: Eski Türkçe

HM.: Hedef metin

KM.: Kaynak metin

s.: Sayfa sayısı

TT.: Türkiye Türkçesi

vb.: Ve başkaları

LATİN HARFLİ YENİ AZERBAJCAN ALFABESİ

Çap şekli	Əl yazısı şekli	Adı	Çap şekli	Əl yazısı şekli	Adı
A a	<i>A a</i>	a	Q q	<i>Q q</i>	qe
B b	<i>B b</i>	be	L l	<i>L l</i>	el
C c	<i>C c</i>	ce	M m	<i>M m</i>	em
Ç ç	<i>Ç ç</i>	çe	N n	<i>N n</i>	en
D d	<i>D d</i>	de	O o	<i>O o</i>	o
E e	<i>E e</i>	e	Ö ö	<i>Ö ö</i>	ö
Ə ə	<i>Ə ə</i>	ə	P p	<i>P p</i>	pe
F f	<i>F f</i>	fe	R r	<i>R r</i>	er
G g	<i>G g</i>	ge	S s	<i>S s</i>	se
Ğ ğ	<i>Ğ ğ</i>	ğe	Ş ş	<i>Ş ş</i>	şe
H h	<i>H h</i>	he	T t	<i>T t</i>	te
X x	<i>X x</i>	xe	U u	<i>U u</i>	u
I ı	<i>I ı</i>	ı	Ü ü	<i>Ü ü</i>	ü
İ i	<i>İ i</i>	i	V v	<i>V v</i>	ve
J j	<i>J j</i>	je	Y y	<i>Y y</i>	ye
K k	<i>K k</i>	ke ka	Z z	<i>Z z</i>	ze

ÇEVİRİYAZI HARFLERİ

â: uzun a

û: uzun u

î: uzun i

GİRİŞ

I. XX. Yüzyıl Azerbaycan Edebiyatı

XX. yüzyıl başlangıcında Azerbaycan Çarlık Rusya'sı ve İran'ın müstemlekesiydi. 1905 yılı Rus inkılâbı, İran'da ve Türkiye'de başlayan Meşrutî hareketler, Azerbaycan'daki sosyal gelişmelere, edebiyata önemli etki etti. Bu devirde, yeni asır başlarken yazarlar, aydınlar, milliyetçi düşünce sahipleri Rus rejiminden dolayı zor durumdaydılar.

Rusya'da Birinci Rus İnkılâbının meydana gelişi Azerbaycanlılara her alanda kendi özgürlüğünü kazanmaya, gelişmeye ve üretmeye fırsat verdi. Çar II. Nikola'nın imzaladığı, 17 Ekim 1905 manifestosu halka söz ve matbuat hürriyeti vermişti. Azerbaycan halkı bu manifestonun sağladığı hak ve hukuklardan faydalanmaya başladılar. Bu zamanlar Azerbaycan yazarları Tiflis'te okumaya ve edebiyat sahasında dergiler, gazeteler çıkarmaya başladılar.

1903'te Tiflis'te, Mehemed Ağa Şahtahlı'nın başyazarlığı ile XX. yüzyılın Azerbaycan Türkçesiyle ilk gazetesi "Şarkî Rus" yayın hayatına başladı. İkinci bir matbuat organı olmadığından Azerî yazarları "Şarkî Rus"un etrafında toplandılar. 1905 inkılâbı ise kelimenin tam anlamıyla, millî Azerbaycan matbuatı tarihinde bir inkılâb yarattı. 1905 Haziranında Türkiye'den dönen Alibey Hüseyinzâde Ahmet Ağaoğlu'nun başyazarlığı ile meşhur Bakü zengini ve sanatsever Hacı Zeynalabdin Tağıyev'in maddî yardımı ile Bakü'de gündelik "Hayat" gazetesi yayınlanmaya başladı.

Daha sonra 1906 ve 1907 yıllarında Bakü'de, Azerbaycan öğretmenlerinin birinci ve ikinci kurultayları tertiplendi. Bu kurultayda ana dilinde tahsil meselesi, derslikler meselesi, kadın tahsili, millî okullar için hocalar yetiştirilmesi gibi mühim meseleler konuşuldu.

Asrın başlarından itibaren, Azerbaycan tiyatrosu büyük başarıları ile dikkat çekiyordu. Azerbaycan tiyatrosunun, Hüseyin Arablinski, Abbas Mirze Şerifzâde vb. gibi ünlü oyuncularını XX. yy. başlarında yetiştirdi. Azerbaycan kadını fanatizm ve kuruntuların perdesini yırtarak hiç bir şeyden çekinmeden sahneye çıktı. En önemlisi de 1908'de bütün Türk-İslam dünyasında ilk defa Bakü'de Üzeyir Hacıbeyli'nin bestelediği "Leylî ve Mecnûn" operası sahneye konuldu ve büyük ilgi gördü. Bu operayla Bakü, müzik alanında yeni bir dönem başlattı. Yine Üzeyir Hacıbeyli'nin bestelediği, "O Olmasın Bu Olsun", "Arşın Mal Alan" gibi operetler ise daha büyük ün kazandı; dünyanın birçok başkentinde başarıyla oynandı.

XX. yüzyılın ikinci yarısına doğru 1905-1920 yılları arası edebiyat aynı zamanda gazete, dergi alanında gelişmeler yaşandı. Alibey Hüseyinzâde'nin başyazarlığıyla 1906-1907'de Bakü'de çıkan "Füyûzât" dergisi ile Celil Memmedkuluzâde'nin başyazarlığıyla 1906'da Tiflis'te yayın hayatına giren "Molla Nesreddin" dergisi ün kazanmaya başladı.

Alibey Hüseyinzâde "Füyûzât" dergisinde dünya Türklerinin Türklük, İslamlık ve çağdaşlık idealleri altında bir araya gelmesini arzuluyordu.

Dergide yayınlanan makaleler Osmanlıca ile yazıldığından "Füyûzât" ın ne demek istediğini yalnız bu dilleri bilen aydınlar anlıyorlardı. Ama derginin en önemli hizmetlerinden biri, Çarlık Rusya' sının Ruslaştırma siyasetine karşı, Türkleşme ve İslamlaşmayı koyması ve bununla da millî ve dinî duyguları başarılı bir şekilde yüceltmesiydi. "Füyûzât" dergisinin etrafında romantik üslûba daha yakın şairler toplanmıştı. Bu derginin ömrü uzun sürmedi. "Füyûzât'ın geleneğini, sonraki yıllarda İstanbul'dan gelmiş Osmanlı edibi Halid Hurrem Sabribeyzâde'nin başyazarlığı ile yayınlanan "Şelâle" (1913-1914), "Yeni Füyûzât" (1910-1911), "Dirilik" (1914-1916) gibi dergiler devam ettirdiler.

Celil Memmedkuluzâde ve Ömer Faik Nemanzâde'nin ortak gayretiyle 7 Nisan 1906'da Tiflis'te "Molla Nesreddin" dergisi çıktı. Şiirlerini burada "Hop Hop" takma adıyla yayınlatan Mirze Elekber Sâbir'di. Onun dergide iştirak ettiği 1906-1911 yılları, "Molla Nesreddin" in de şöhretin zirvesinde olduğu dönemdi. Şair ve yazarlardan Ebdürrehimbey Hakverdiyev, Eli Nezmi, Elikulu Gemküsar, Ömer Faik Nemanzâde, Memmed Seid Ordubadî, Üzeyir Hacıbeyli, Salman Mümtaz, Kurbaneli Şerifov, Eli Râzî, Bayrameli Abbaszâde vb. XX. yy. Azerbaycan edebî ve fikrî tarihinde özel bir yer tutan "Molla Nesreddin" edebî mektebini oluşturan başlıca simalardı.

"Molla Nesreddin", ilk sayısından başlayarak halkın cahillikten uzak olması, gaflet uykusundan uyanması, yapılan eziyetlerin altında kalmamasını beyan etti; Azerbaycan Türkçesinin varlığı ve onun olduğu gibi korunması, öğrenilmesi için mücadeleler verdi. Dergi etrafında toplanmış yazarlar halkın anladığı, sevdiği, tatlı, hoş, sade bir dil ve üslûpta yazmanın güzel örneklerini gösterdiler.

XX. yüzyılın başlarında ve asrın ikinci yarısında Sâbir ve Celil Memmedkuluzâde, Üzeyir Hacıbeyli, Yusif Vezir Çemenzeminli, Mehmed Hadi, Hüseyin Cavid, Alibey Hüseyinzâde, Abbas Sehhet, Sâbir, Neriman Nerimanov, Ebdürrehimbey Hakverdiyev, Eli Nezmi, Mirzeli Möcüz, Memmed Seid Ordubadî, Süleyman Sâni Ahundov, Üzeyir Hacıbeyli, Abdulla Saik, Sultan Mecid Genizâde, Reşidbey Efendiyev, Yusif Vezir Çemenzeminli, İbrahimbey Musabeyli, Mehmed Hadi, Hüseyin Cavid, Abbas Sehhet, Abdullabey Divanbeyoğlu vb

yazarlar "Realist-maarifçi" , "Romantik Edebiyat", "İnkılabçı-Demokratik" edebiyat altında birleşmiş olarak bilinmektedirler (Hacıyeva:1994,25-30).

Bu devrin edebiyatında, artık hanlıklar dönemi bitmiş, herkes kendi özgür düşünce tarzında yazıyor, şair bütün vatandaşlarının derdini, sevincini kendi sevinci, derdi olarak yaşıyordu. Bu dönemin edebiyatı kendi okuyucularını kendisi bulur, halkın içerisine girip, büyük sevgi ve ilgi görür, onun hizmetinde dururdu.

II. Anar Rızayev' in Hayatı ve Eserleri

Türk dünyasının sanat ve edebiyat alanındaki önemli şahıslarından olan Anar Rızayev, 14 Mart 1938 tarihinde Bakü'de dünyaya gelmiştir. Çağdaş Azerbaycan edebiyatının şiir alanındaki çığır açmış iki seçkin ismi Nigar Refibeyli ile Resul Rıza'nın oğlu olan Anar, şiir yerine, roman, hikâye ve tiyatro gibi türlere önem vermiştir. Onun yetişmesinde ve edebi kişiliğinin oluşmasında, ailesinin ve sanat çevresinin önemli rolü vardır. Anar'ın baba tarafından kökeni Memmedhanlılara dayanmaktadır. Onun büyük dedesi olan Memmedhan'nın ibretlik bir hikâyesi vardır, şöyle ki kendisi 19. yüzyılın ortalarında Rus askerlerine karşı savaşmış ve hapiste katledilmiş Azerbaycan kahramanıdır. Anar'ın annesi Nigar Refibeyli şiir ustası aynı zamanda 1918 senesinde Azerbaycan Cumhuriyetinin ilk bakanı ve ilk cerrahı olan Hudat Refibeyli'nin torunudur. Anar'ın babası Resul Rıza 20. yüzyıl Azerbaycan edebiyatının en önemli ve yenilikçi şairlerindedir.

Anar'ın gençliği, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği zamanına denk gelmiştir. Yazar, senarist, film yapımcısı, yönetmen, akademisyen profesör, devlet ve siyaset adamı, iyi bir insan, iyi bir eş, sevgi dolu, merhametli bir babadır. O, kendisi gibi sanatla uğraşan Profesör Zemfira Seferova ile evlidir. Müzik alanında bilimsel çalışmalar yapan Zemfira Hanım, Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi üyesi, "Emektar Bilim Adamı" ve "Emektar Sanat Adamı" unvanlarının sahibidir. Anar'ın Zemfira hanımdan bir oğlu ve bir kızı vardır.

Köklü bir ailenin mensubu olan Anar, kültür, sanat ve edebiyatın hayat tarzı haline getirildiği bir çevrede yetişmiş, 1945 yılında girdiği müzik okulundan 1955 yılında "gümüş madalya" olarak mezun olmuştur. Azerbaycan Devlet Üniversitesinin Filoloji Fakültesinde yüksek öğrenimine başlamıştır. 1955 girdiği bu fakülteden 1960 yılında mezun olduktan iki yıl sonra, 1962-1964 yılları arasında Moskova'da iki yıllık "Yüksek Senaryo" okuluna devam etmiştir. Anar, 1961 yılında Devlet Radyo ve Televizyon Kurumunda editör olarak göreve başlamış, 1964'te "Yüksek Senaryo" okulundan mezun olunca yine bu kurumdaki görevine dönmüş ve

bu göreve 1967 yılına kadar devam etmiştir. Anar, radyoda çalışırken “Akşam Görüşleri”, “Tercüme Saati”, “Sesler Müzesi” gibi programları hazırlamıştır.

Anar'ın ilk edebi yazısı, “Geçen Yılın Son Gecesi” ile “Bayram Hasretinde” hikâyeleridir (1960). Bilinen eserleri şunlardır: “Yağış Kesti” (1968), “Ak Liman” (1970), “Molla Nasrettin”, “Adamın Adamı”, “Mecal” (1973), “İçerişehir” (1978), “Beş Mertebeli (Katlı Evin Altıncı Mertebesi (Katı))” (1981), “Dede Korkut” (1983), “Sizi Deyip Geldim”, “Sizsiz” eserleridir (Özkan: 2017, 587-590).

Türkiye'de neşredilen ve tanınan bazı eserleri vardır: “Vestiyerde Çalışan Kadının Anlattıkları” adlı hikâyesi, “İyi Padişahın Masalı”, ilginç hikâyelerinden biri olan “Ben Sen O ve Telefon” hikâyesi ilk akla gelenlerdir.

Anar'ın bütün eserlerinde, zengin bir kültür, ustaca işlenmiş dil, üslup dikkati çekiyor. Burada şüphesiz ki yazı dili olarak gelişim gösteren Azerbaycan Türkçesinin rolü büyüktür. Anar'ın eserlerinin bir kısmında olay örgüsü çok karmaşık ve olağan dışı değildir. Onun yarattığı tipler ve karakterler, sıradan ve gerçek hayatta karşılaşılabilecek türden sade insanlardır. Ancak eserlerindeki anlatım tarzı, dili kullanışı, yakaladığı derinlik, kişilerin tasviri onun eserlerini olağanüstü güzelliklere taşıyor. Bazı eserlerinde sıradanlıktan kaçarak sıra dışı olaylara da yer verilmiştir.

III.1 Beş Katlı Binanın Altıncı Katı Romanı

Bu roman “Ak Liman”ın devamı sayılır. Anar bu romanı 1974–78 yıllarında yazmıştır. Roman kitap halinde ilk defa 1981 yılında Bakü’de “Yazıçı” Yayınevinde basılmıştır. Topluma ve aile yapısına uymayan bir aşk hikâyesinin trajediyle sonuçlanmasını anlatan romanda, insanlar arasındaki çekememezlikler, kıskançlıklar, rekabet ve onların ruhsal durumları açık ve net şekilde anlatılmaktadır. “Beş Katlı Binanın Altıncı Katı” romanı “Ak Liman”ın devamı sayılsa da romanda kullanılan dil, üslup bireyin iç dünyasını daha iyi yansıtmıştır. Anar hayatın gerçekçiliğini kusursuz yansıtmak için konuşmaları argo, sokak ifadeleri, küfürleriyle beraber değiştirmeden vermiştir. Roman on sekiz bölüm ve epilogdan ibarettir.

Birinci bölümde balayı için eşi Firengiz’le Afrika’ya gelen Zaur geçmişi anımsar, gelecekle ilgili düşünür. Birinci bölüm Zaur’un Bakü’den uzakta okyanus kıyısında ıslak kumlara dokununca mutlu olmasıyla biter. İkinci bölümden itibaren geçmişte olanlar anlatılır. Zaur, Tahmine’ye olan duygularını aşk değil sadece cinsel istekten başka bir şey olmadığını

düşünür. Tahmine Zaur'a Murtuzov'ların kızı Firengiz'i sorar; çünkü Zaur'un anne ve babası aile yapılarına uygun bu kızı Zaur'la evlendirmek istiyorlardı. Romanın ilerleyen bölümlerinde Zaur'un aile yapısı, ait olduğu sosyal sınıf, yaşam tarzı hakkında geniş bilgi verir. Annesi Ziver Hanım oğlunun Tahmine'yle ilişkisini duyunca kahrolur; çünkü Tahmine hakkında hayat kadını gibi laflar dolaşır. Bu yüzden de oğlunun bu ilişkisine onay vermiyor. Bu bölümden itibaren Ziver Hanım ve başkaları Zaur'u Tahmine'den uzaklaştırmak için uğraşırlar. Moskova'ya devlet kanalında Azerbaycan'la ilgili program sunmak için davet edilir. Televizyona çıktığı gün Zaur'un doğum gününü unutmayarak Moskova'dan canlı sunduğu programda "Bugün doğmuş olan izleyicilerin doğum gününü kutlarım" diyerek Zaur'u mutlu eder ve bir gün sonra Tahmine'nin yanına Moskova'ya gider. Sonraki bölümlerde Zaur ve Tahmine'nin Moskova'da beraber geçirdikleri zaman anlatılır. Bakü'ye döndükten sonra Tahmine Zaur'dan uzak durmaya başlar Zaur ondan uzak durma nedenini anlayamaz. Birkaç gün aramayan sormayan Tahmine bu süre içinde kocası Manaf'tan boşanma işlemleriyle uğraşır. Zaur'un annesinin her gün arayıp küfür etmesine ve toplumun baskısına dayanamayan Tahmine Zaur'un her şeyden uzaklaşarak onunla mutlu olamayacağını anlar ve böylece Zaur'u kendinden uzaklaştırmaya başlar. Zaur bir tartışma sırasında Tahmine'ye tokat atarak evi terk eder. Evine döndükten sonra Tahmine'nin gecelerce uyumadan içki içtiğini ve çok üzüldüğünü duyan Zaur Tahmine'yi yeniden düşünmeye başlar. Birgün sonra arayıp Tahmine'ye gizli bir ilişki yürütebileceklerini söylemeye karar verir. Bir gün sonra şehir kenarındaki yazlıkların bulunduğu semtte komşusu Spartak'ın arabasında Tahmine'yi gördükten sonra onlar arasında bir ilişkinin başladığını düşünür herşeyi değiştirecek kararlar alır. Zaur bu kez herkese hak vererek Tahmine'nin ahlaksız ve yalancı olduğuna inanır. Bu olaydan sonra Tahmine'ye acı çektirmek için annesine Firengiz'le evlenmek istediğini söyler. Evlenmeden önce Tahmine'nin arkadaşı Medine'ye rastlayan Zaur Tahmine'nin çok kötü karaciğer hastası olduğunu ve doktorların yasaklarına rağmen her gece içki içtiğini öğrenir. Firengiz'le evlenen Zaur balayı dönüşünde Spartak'tan Tahmine'nin ölüm haberini alınca üzülür ve Medine'nin evine gider. Tahmine ölmeden önce hep kullandığı ve Zaur'un bayıldığı parfüm karışımı formülünü Zaur'a vermesi için Medine'ye bırakmıştır. Merdivenleri inerken bir daha kesinlikle bir daha bu merdivenlerden çıkmayacağını sanıyordu. Oysa bilmiyordu ki..." cümleleriyle biten on sekizinci bölümden sonra epilogda romanın kahramanlarının sonraki hayatları hakkında kısa bilgi verilir. Yazar kahramanların bazılarının otuz yıl sonraki yaşamlarını hayal eder. Aylar sonra yağmurlu bir akşamda Zaur sokakta Tahmine'yi görür ve peşinden koşar. Tahmine

asansörle altıncı kata çıkar fakat bina altı katlı değildir. Onun peşinden gitmek isteyen Zaur binanın beş katlı olduğunu fark eder.

Romanın sonunda bu garip olayı Memmed Nesir’le konuşan Zaur “Ne olurdu insanlar beş katlı bir yapıda altıncı katın olabileceğine inansalardı, ne olurdu sanki?” der.

IV. Aktarma ve Çeviri Kavramları

R. Jakobson'un dil içi dönüştürme olarak tanımladığı, ancak Türkiye Türkolojisinin "aktarma" terimiyle ifade ettiği faaliyet Batı kaynaklı çalışmalarda lehçelerin ve ağızların çevirisi olarak bilinmektedir. Türkiye Türkoloji'sinde aynı dil içerisindeki dönüştürme faaliyeti "aktarma" olarak fakat Batılı araştırmacılara göre dil içi ya da diller arası, yapılan bütün faaliyetler "çeviri" olarak kabul edilir.

Aktarmalarda kaynak dil aktarılan, hedef dil ise aktarma yapılan dildir. Aktarma faaliyeti zamanı her şey sırasınca gelmektedir. Örneğin kaynak metin, önce aktarılan dilden seçilerek alınır ve hedef dile aktarılır. Kaynak metnin hedef metne dönüştürülmesi, aktarma sürecini oluşturur. Aktarma sürecinde kaynak metin konu ve içerik bakımından incelenir. Kaynak ve hedef dillerdeki aynı ve birbiriyle dil-üslup bakımından farklı olan ve yalancı eşdeğerlik oluşturan kelimeler, dil bilgisi unsurları, deyim bilimsel birleşimler, ekler, kelime grupları, basit ve birleşik cümlelerin kullanımı, aktarılan dile göre belirlenir. Bunlar, metnin içeriğine göre seçilir, kaynak ve hedef dillerin ve kültürel ve gramer bağlamında değerlendirilmeye aktarma sürecine alınır. Fakat az kelimedenden oluşan küçük metinler, kaynak dilden hedef dile aktarılan dilin yazım kurallarına ve genel metin özelliklerine göre aktarılır (Musaoğlu: 2003, 219).

IV.1. Lehçe İçi Aktarma

İletişim aracı olan diller, ses, yapı, anlam ve dizim bakımından sürekli bir değişim içindedir.

“Türk dili de bilinmeyen zamanlardan bu yana çeşitli dil içi ve dil dışı sebeplerle değişime uğramıştır. Bu yüzden bugünkü Türk Dünyası dil yönünden bir bütünlük göstermemekte; kaynak bakımından Uygurca, Bulgarca, Kıpçakça, Oğuzca gibi “temel lehçe”lere ayrılmaktadır. Bu lehçeler ses, yapı, kelime hazinesi ve dizim yönünden birbirlerine farklılık gösteren "ikincil lehçe”lere bölünmektedir. Bu lehçelerin bir kısmı zamanla "yazı dili” hâline gelmiş, bir kısmı ise sadece konuşmada kullanılmaktadır” (Uğurlu: 2000, 2-3).

Türkiye'de bugün yaşayanların geçmişle kültür bağlarının sağlanmasını amaçlayan ve günümüze dek gelen eserler vardır. İster geçmişte, ister günümüzde yazılmış bazı eserlerin dilini, asıl biçimlerinden, hedef okur kümelerinin biçimlerine aktarmak veya dönüştürmek gerekmektedir. Ancak şuan bu eserleri okumak, aradan geçen süre arttıkça dildeki değişimler sebebiyle zorlaşmıştır. Türklük biliminde birçok başarılı çalışma yapılmıştır. Bu eserlerin aktarımı dil içi dönüştürme veya "lehçe içi aktarma" olarak bilinmektedir.

Lehçe içi aktarma hataları doğrudan "bilinemeyen" kelimelerden kaynaklanmamaktadır. Çoğu zaman bilinen kelimeler "yanlış" olarak aktarılmaktadır. Burada her iki dönemde de ses bakımından aynı veya benzer kelimelerin eş değer olduğu yanlışlığı rol oynamaktadır. Ancak hepsi için ortak bir taraf vardır.

IV.2. Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Çalışmaları

Lehçeler arası aktarma çalışmaları, modern lehçelerin aktarılması ihtiyacından ortaya çıkmıştır. Burada "lehçe" terimi ile Türk dilinin Türkiye Türkçesi dışındaki kolları kastedilmektedir. Bugün "modern lehçe" terimi de Kazak, Kırgız, Özbek Türkçesi gibi farklı coğrafyalarda gelişmiş olan Türk dilinin diğer kolları ifade edilmektedir.

Modern lehçeler arası aktarma faaliyetinin 1990'ların başları gibi başlamasının sebebi Rus Çarlığı'nın izlediği siyasi tutum, alfabe değişiklikleri ve başka hususlar aktarma alanındaki gelişmeye engel olmuştur. 1900'lü yılların başlarında Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını ilan etmeleri Orta Asya ve Türkiye Türkleri bir araya gelme imkânı bulmuş; ancak bu kez de zaman içerisinde iç ve dış yapı olarak gelişmiş olan dil sorunları ortaya çıkmıştır (Eker: 2015, 271).

Lehçeler arası aktarma çalışmalarında iki tavır öne çıkmıştır. Bunların ilki kültürel, diğeri dilbilimsel tavidir. Önceleri kültürel tavır ön plandayken sonraları kültür ve dilbilimsel tavır birleştirilerek kuramsal çalışmalar yapılmıştır:

Ahmet B. Ercilasun, "Türk Lehçelerinin Anlaşılmasında Dikkat Edilecek Noktalar" başlıklı makalesinde, Türk lehçe ve şivelerinden bahsetmiş, Türk lehçelerinin ses, şekil ve kelime hazinesi bakımından karşılaştırmasını yapmıştır (1992: 29, 42). A. B. Ercilasun'un, "Lehçelerden Türkiye Türkçesine Aktarma" adlı bildirisinde ise kaynak lehçedeki bazı kelime ve deyimlerin hedef lehçede korunmasını dile getirmiştir (1994: 43).

Tuncer Gülensoy "Türk Edebiyatları Arasında Aktarma ve Karşılıklı Yayın Sorunları" adlı bildirisinde Türk lehçeleri arasındaki alfabe farklılıklarından bahsetmiştir. (1994: 53 - 55).

Osman Türkay, "Türk Edebiyatları Arasında Aktarma ve Karşılıklı Yayın Sorunları" adlı bildirisinde, aktarılacak eserlerin seçimi, basımı ve dağıtımını konusunda işbirliği içinde çalışılması gerektiğini ifade etmiştir (1994: 56 - 57).

Tez metnimizin Türkiye Türkçesi aktarıcısı Yusuf Gedikli, "Metin Aktarma Yolları ve Metin Aktarmanın İlke ve Meseleleri" başlıklı bildirisinde öncelikle aktarma ve çeviri kavramları üzerinde durmuş, aktarmayı harf çevrimi ve söz çevrimi olmak üzere ikiye ayırmıştır (1994: 66).

M. S. Adıgüzel, bir makalesinde de Türkiye'deki Türkmen öğrencilerinden bir bölümünün sınav kâğıtlarında hatalar tespit etmiş ve sonucunda "Türkmen Türkçesinin, Türkiye Türkçesi gibi Oğuz grubu lehçelerinden biri olmasına rağmen iki lehçe arasında gözle görülür farklar vardır." yargısına ulaşmıştır (1997: 29).

Asker Resulov'un "Akraba Diller ve Yalancı Eşdeğerler Sorunu" adlı makalesinde, Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasındaki en çok hata yapılan yalancı eşdeğer kelimeler hakkında bilgiler vermiştir (1995: 916).

Nurettin Demir, "Bir Tuva Masalının Türkiye Türkçesine Aktarılması" adlı makalesinde, aktarma faaliyetini kendi yöntemiyle yapmış ve bunu uygulamayla göstermiştir. Demir, burada kaynak metindeki kelimeler ile Türkiye Türkçesindeki eşdeğerleri üzerinde durmuştur. Ona göre asıl metin italik olarak dizilmiş, altına Türkiye Türkçesindeki karşılığı konmuş, onun altına da kendi deyimiyle satıraltı tercüme yapılmıştır (1997: 380).

Azerbaycanlı Türkolog Mehman Musaoğlu, "Türkçede Çeviri ve Aktarma" adlı makalesinde öncelikle, Türk yazı dilleri arasındaki dönüştürmelerin bir çeviri değil de aktarma olduğunu ifade etmiş, ayrıca Hint Avrupa dilleriyle Türk dili lehçeleri arasında ses, şekil ve söz dizimi bakımından çeşitli farklar olduğunu belirtmiştir. (Musaoğlu: 2003, 2). Musaoğlu'nun "Türk Lehçelerinin Bilgisayar Ortamında Aktarımı Mümkün mü?" adlı bildirisi vardır. Araştırmacı burada, kaynak metnin konu ve içerik bakımından incelenmesi, kaynak ve hedef dillerdeki dil, üslup farklılıkları, yalancı eşdeğer kelimeler, deyimler, kelime grupları, birleşik cümlelerin kullanımı vb gibi konular hakkında bilgi vermiştir (2009: 14).

Suzan Tokatlı, "Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesindeki Eş Sesli Kelimeler Üzerine" adlı makalesinde, "eşdeğerlilik" terimini "eş seslilik" olarak belirtmiş ve bunun nedenlerini açıklamıştır (2004: 142).

Aktarma sorunlarını metin merkezli bir yöntemle inceleyen Mustafa Uğurlu, öncelikle Türk lehçeleri arasındaki sorunları aydınlatmaya çalışmıştır. M. Uğurlu, "Türk Lehçelerinin

Aktarımında “Valenz Sözlüklerin Önemi” adlı bildirisinde, Türk lehçeleri arasında ses, kelime hazinesi, yapı ve dizim yönünden farklılıklar bulunduğuna işaret etmiş, daha sonra istem konusunu ve Türk lehçeleri arasında istem farklarını örneklerle ortaya koymuştur (2001: 197 - 206). Uğurlu, "Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eşdeğerliği adlı diğer bildirisinde de eşdeğerlilik kavramını dilbilimsel bir olgu olarak nitelendirmiştir. Uğurlu'ya göre eşdeğerlilik, "Kaynak anlaşma birliğindeki bir kelimenin kavram alanıyla hedef anlaşma birliğindeki bir kelimenin kavram alanının birbirlerine 'eşdeğer' veya 'denk' olma durumudur." şeklinde tanımlanmıştır (2004: 21). Uğurlu "Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve 'Abay Yolu' Romanı" adlı çalışmasında, metinden hareket ederek hata türünü esas alan yöntemle aktarma sorunundan bahsetmiştir ve yapı hataları, kelime hataları ve dizim hataları şeklinde sınıflandırmıştır (2000: 59 80). Uğurlu, “Kırgız ve Türkiye Türkçesi Arasında Bire Bir Kelime Eşdeğerliği 'Camiyla' Romanındaki Meseleler Üzerine” adlı makalesinde de Kırgız Türkçesiyle Türkiye Türkçesi arasındaki kelime eşdeğerliliğinden bahsetmiştir. "Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Problemleri: Yalancı Eşdeğerler” adlı bildirisinde Uğurlu, bu kez metinden örneklerle Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesi Arasındaki yalancı eşdeğer kelimeleri tespit etmiştir (2002: 389, 401).

Mehmet Kara, "Lehçeler Arası Aktarmalarda Temel Sorunlar” adlı makalesinde aktarma sorunlarını, "klasik aktarmalarda görülen sorunlar” ve "makine aktarmalarında karşılaşılan sorunlar” olmak üzere ikiye ayırmıştır (2009: 1058).

Ramiz Asker, "Azerbaycan'da, Azerbaycan Lehçesi ile Diğer Lehçeler Arasında Gerçekleştirilen Aktarma Çalışmaları, Yayınlar ve Karşılaşılan Sorunlar” adlı bildirisinde, Azerbaycan Türkçesindeki şuan kullanılan bazı Rusça kelimelerin aktarmalarda oluşturduğu sorunlara değinmiş ve aktarma hatalarındaki fonetik farklılıklar, sentaks veya cümle yapısı farklılıkları, kelime hazinesi farklılıkları, anlam farklılıkları olmak üzere dörde ayırarak örneklendirmiştir (Kara: 2009, 22).

Feyzi Ersoy'a ait "Çuvaş Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eşdeğerler” adını taşıyan makalede, Çuvaş Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasındaki isim ve fiil biçiminde yalancı eşdeğerlilikten bahsetmiştir (2007: 60 - 69).

Çiğdem Usta'nın "Lehçeden Lehçeye Aktarma Sorunlarına Ek: İmla ve Noktalama Hataları” adlı makalesinde imla hataları üzerinde durulmuştur (2008: 668 - 691).

Bu konuda Eski Oğuz Türkçesi metinlerinden yapılan aktarmalar üzerinde Ümit Eker *Lehçe İçi Aktarma Yöntemleri (Eski Türkiye Türkçesi-Türkiye Türkçesi Örneği)* adlı tez çalışması

yapmıştır. Bu çalışmada *Battalnâme*, *Danişmendnâme*, *Fetihname*, *Tevârih-i Âl-i Osman* adlı eserlerin Eski Anadolu Türkçesi ve Türkiye Türkçesine aktarılan metinlerdeki hata tiplerine değinmiştir. Bu iki lehçedeki metinler baştan sona kadar taranarak hatalar tespit edilmiş ve hataların özelliğine göre kategorik sınıflandırma yapılmış ve bu sınıflandırılmada dilin ek, kelime, söz dizimi ve deyim gibi düzeyleri ele alınmıştır. Aktarmada hata tipine göre kimi zaman kaynak metin, kimi zaman hedef metin esas alınmıştır (Eker:2015, 15-20).

Aktarma sorunları üzerine tez düzeyinde de birtakım çalışmalar yapılmıştır.

Ahmet Karadoğan'ın *Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Sorunları, Türkmen Türkçesi - Türkiye Türkçesi Üzerine Bir İnceleme* adlı doktora tezi bu kapsamdadır.

V. Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi

Orta Türkçe döneminin XIII. yüzyıldan sonra başlayıp XV. yüzyıla kadar sürdüğü ileri sürülmüştür. Türklük Biliminde Batı Türkçesi olarak bilinen (Güneybatı Türkçesi, Oğuz Türkçesi); Anadolu, Azerbaycan (Kuzey ve Güney), Türkmenistan, İran, Irak, Suriye, Adalar, Rumeli ve Kuzey Afrika'da kullanılan Türk yazı dilidir.

Batı Türkçesi, Doğu Oğuzca ve Batı Oğuzca olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Doğu Oğuzca, Horasan ve Türkmen Türkçelerini ortaya çıkaran yazı dili koludur. Batı Oğuzca kendinde iki koldan ibarettir. Birinci kol, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi dönemlerinden geçerek TT'yi oluşturmuş, ikinci kol Kuzey ve Güney (İran), Azerbaycan Türkçesi ve Gagavuzcadan ibarettir.

Batı Türkçesinin içinde olan AZT, Batı Türkçesinin doğu sahası içinde yer almaktadır. AZT ile Osmanlı Türkçesi arasında çok büyük farklar yoktur. Azerbaycan ve Osmanlı sahalarındaki fark Anadolu Türkçesi döneminde başlamış, Osmanlı döneminde farklılaşma gitgide belirgin bir hale gelerek kesinlik kazanmış ve nihayet bugünkü ayrılıklar meydana gelmiştir.

Lenin döneminde başlayan, Joseph Stalin döneminde (1922-1953) Türk halklarına uygulanan şiddetler, Türklere uygulanan benzeştirme (asimilasyon) politikaları sonucunda boy adları millet ve devlet adlarına, ağızları yazı diline, lehçeleri dile dönüştürülmüştür. Bu durum dünya Türklüğünü, Türk dili ve kültürünü çok derinden etkilemiştir. Bu süreçte AZT ile TT arasındaki ağız düzeyinde aktarımlara çalışılmıştır.

XX. yüzyılda Sovyetler tarafından uygulanan politikalar sonucunda iki farklı dile dönüştürülmeye çalışılan AZT de diğer Türk lehçeleri gibi Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra özgürlüğüne kavuşmasının ardından Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi arasında ticari, kültürel, dil açısından, ilişkiler yoğunlaşmaya başladı. Aynı zamanda XXI. yüzyılda radyo, televizyon, sinema ve internetteki gelişmelerle birbirine yakınlaşma sürecine girmiştir.

TT ile AZT, Oğuz grubunda bulunan iki lehçe olmaları nedeniyle dil özellikleri (ses, biçim, söz dizimi, söz varlığı) bakımından birbirlerine çok yakın veya benzer iki lehçedir. Bu yakınlık veya benzerlik, Azerbaycanlı öğrenciler için Türkiye'de gördükleri eğitim zamanı dil öğretimi açısından önemli bir sorun teşkil etmekte ve bu esasen anlam açısından değil konuşma becerileri zamanı görülmektedir. Tüm farklılıklara rağmen bu lehçeleri konuşan kişiler birbiriyle kelime ve dil yakınlığından dolayı % 80-90 oranında iletişim kurabilmektedir (Karataş:2017,587).

İNCELEME

I. EK DÜZEYİNDE AKTARMA HATALARI

Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi arasında yapılmış aktarmalarda, ek düzeyinde aktarma hatalarına rastlanmıştır.

Metindeki hatalar hata tipine ve türüne göre çeşitli bölümlerle sınıflandırılmış ve ayrı başlıklar altında ele alınmıştır. Yapılan hatalar çekim ve yapım ekleri doğrultusunda görülmektedir. Bu hatalar çoğunlukla fiilin zaman çekimlerinde, iyelik, şahıs ve hal eklerinde yoğunlaşmaktadır.

I.1. ÇEKİM EKLERİ

I.1.1. ÇOKLUK EKLERİ

Birden fazla varlığı göstermek için isim sonuna {-lar} eki eklenmektedir. Bu ekler soru ve isim çekimi eklerinden önce gelir. Özel isimler tek olan varlıkları gösterdikleri için çokluk eki almazlar. Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Azerbaycan Türkçesinde çokluk ekleri iyelik ve hâl eklerinden önce kullanılmaktadır.

Türkiye Türkçesinde bazen özel isimlerin de çokluk eki aldığı gibi Azerbaycan Türkçesinde de bazı özel isimler bu eki almaktadır. Fakat bazı istisnalar bulunmaktadır. Örneğin, TT'de, aynı adı taşıyan birden fazla kimse kastedildiği ve bir kimse ailesiyle birlikte anıldığı zaman {-lar} çokluk eki kullanılmaktadır (*Ayşeler, Hasanlar, dayımlar, Ahmet amcalar*). AZT'de ise aynı adı taşıyan birden fazla kimse kastedildiği ve bir kimse ailesiyle birlikte anıldığı zaman {lar-lar} çokluk eki yerine {-gil} eki kullanılmaktadır: *Həsəngil, Sevdagil, dayımgil, əmimgil (amca)* (Güneş:1997, 110-111).

İncelemiş olduğumuz eserde, çokluk eklerine bağlı çeşitli aktarma hataları bulunmaktadır. Bunun başlıca sebebi, bu eklerin iki lehçede farklı anlam ve kavram alanlarına sahip olmasıdır.

KM: *Zaurun bu sözü o qədər gözlənilməzdi ki hamı təəccübləndi.* (s:100)

HM: *Zaur'un bu sözleri o kadar beklenmedikti ki herkes hayret etti.* (s:120)

: *Zaur'un bu sözleri o kadar beklenmedikti ki herkes hayret etti.*

Hedef metinde çokluk ekine bağlı aktarma hatası görülmektedir. Kaynak metindeki çokluk ekinin dikkate alınmayarak hedef metne aktarılması iki lehçe arasında anlam kaymasına sebep olmasa da hedef metnin kaynak metne uygun aktarımı gereklidir.

I.1. 2. ŞAHIS EKLERİ

Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın hangi şahıslar tarafından yapıldığını göstermek için kullanılan şahıs ekleri gramer kategorisinde önemli rol oynar.

Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında yapılan aktarmalarda görülen aktarma hatalarının bir bölümü de şahıs ekleriyle ilgilidir. Bu iki farklı lehçeyi birbirine aktarırken karşılaşılan ek hatalarının esas nedenleri aktaran kişinin o dilin gramerine ve dil kültürüne iyi sahip olmaması durumunda ortaya çıkıyor.

Azerbaycan Türkçesiyle Türkiye Türkçesinde şahıslar üzere fiil çekim şahıslarında farklılıklar bulunmaktadır. Azerbaycan Türkçesinde şimdiki zaman, geniş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman çekimi I. çokluk şahıslarda, {-Iq/k}, Türkiye Türkçesinde {-Uz}, şimdiki, geniş, gelecek ve öğrenilen geçmiş zaman Azerbaycan Türkçesinde I.t.ş {-Am} , II.t.ş {-sAn}, Türkiye Türkçesinde ise I.t.ş {-Um/-m}, II.t.ş {-sUn/-n} biçimi kullanılmaktadır. Geri kalan şahıslar üzere fiil çekimi aynı eklerle yapılmaktadır. İki lehçedeki şahıs eklerinde bulunan farklılığı bilmeyen aktarıcı kolaylıkla hata yapabilmektedir.

KM: *Heç bir vaxt Firəngizin səsini eşitməyiblər.* (s.:15)

HM: Firengiz'in sesini hiç işitmedik .(s.: 18)

: Firengiz'in sesini hiç duymamışlar.

AZT' de *eşitməyiblər* cümlesi III. çokluk şahıs ekiyle kullanılmış, hedef metne *işitmedik* biçiminde I. çokluk şahıs olarak aktarılmıştır. Doğru aktarım için hedef metindeki cümle III. çokluk şahıs ekiyle kullanılmalıdır.

KM: *Hər gün sənin iş yerinin qabağından keçirik.* (s.:160)

HM: Günde bin defa senin iş yerinin önünden geçiyorum. (s.:145)

: Her gün senin çalıştığın yerin önünden geçiyoruz.

AZT'deki *keçirik* biçiminde aktarılan cümle, I. çokluk şahısla, TT'ye I. teklik şahıs olarak aktarılmıştır. Lehçeler arasındaki doğru aktarmayı sağlamak için hedef metindeki cümle örneğinin III. teklik şahıs olarak aktarılması gerekir.

KM: *Uşaqları olsun bütün günü onların zibillərini təmizləsinlər.* (s.:178)

HM: *Çocuklarımız olsun bütün gün onların pisliklerini temizleyelim.* (s.:162)

: Çocuklar olsun gün boyu pisliklerini kendileri temizlesinler.

Kaynak metindeki *Onların zibillərini təmizləsinlər* cümlesinde III. çokluk şahıs ve III. çokluk şahıs iyelik ekinin kullanıldığı görülmektedir. Hedef metindeki örnekte I. çokluk şahıs ve I. çokluk şahıs iyelik ekinin kullanılması nedeniyle şahıslar arası uzlaşmama durumu ortaya çıkmıştır. Hedef metindeki örnek III. çokluk şahıs olarak kullanılması gerekmektedir.

KM: *əvvəl elçilər gəlsin həri alsınlar sonra nişan və toy.* (s.:187)

HM: *Önce dünür gəlsinler, olur alsınlar, sonra nişan, sonra düğün.* (s.:171)

: Önce istemeye/dünürcü gəlsin olur alsınlar, sonra nişan, sonra düğün olsun

Yukarıdaki kaynak metinde III. teklik şahıs eki, hedef metne III. çokluk şahıs eki ile aktarılmıştır. Metinde bulunan ek hatasının yanı sıra; kelime hatası yapılmıştır. AZT'de *elçi* kelimesi “kız istemeye giden kimse” anlamındadır. *Dünür* yerine *dünürcü* kelimesi de kullanılabilir. *Dünürcü* “kız istemeye giden kimse, görücü” anlamına geliyor.

I.1.3. HÂL EKLERİ

Türkiye Türkçesinde İsim Hâli adı verilen durum; ismin sonraki bir kelimeyle ilişkili olması halidir. TT' de ismin sekiz hâli bulunmaktadır.

Azerbaycan Türkçesinde Türkiye Türkçesinden farklı olarak ismin altı hâli bulunmaktadır. Türkiye Türkçesinde bulunan *Vasıta ve Eşitlik Hâli* Azerbaycan Türkçesinin gramerinde ayrı bir kategori olarak yer almamasına rağmen; Türkiye Türkçesinde olduğu gibi (*maşınla girdim, kalemle yazdım*) dilde araç rolü oynamaktadır. AZT'de ise; bunlar Edat Grubu kategorisinde yer almaktadır. Türkiye Türkçesinden farklı olarak Azerbaycan Türkçesinde ismin *Belirtme Hâli* ünlü ile bittiği zaman {-nI }, ünsüzle bittiği zaman Türkiye Türkçesinde

olduğu gibi {- I }ekinden oluşmaktadır. Azerbaycan Türkçesindeki ve Türkiye Türkçesinde ismin hâl ekleri ve görevleri aşağıdaki gibidir (Tablo 1).

HAL EKLERİ			
AZT		TT	
1. Adlıq Hâl	-	Yalın Hâl(Nominatif)	-
2. Yiyəlik Hâli: a) Belirtili b)Belirtisiz	<i>-In</i> -	İlgi Hâli (Genitif)	<i>-In</i>
3. Yönlük Hâli	<i>-A</i>	Yönelme Hâli(Datif)	<i>-A</i>
4. Təsirlük Hâli: a) belirtisiz b) belirtili	- <i>-I, nI</i>	Belirtme (Yükleme) Hâli (Accusatif)	<i>-I</i>
5. Yerlik Hâli	<i>-dA</i>	Bulunma Hâli (Locatif)	<i>-DA</i>
6. Çıxışlıq Hâli	<i>-dAn</i>	Ayrılma Hâli (Ablatif)	<i>-Dan</i>
7.		Vasita Hâli (İnstrumental)	<i>-La</i>
8.		Eşitlik Hâli (Equatif)	<i>-cA/-Ça</i>

Tablo 1

I.1.3.1. BULUNMA HÂLİ

Türkiye Türkçesindeki bulunma hâli eki olan {-DA}, genellikle fiildeki oluş ve kılışın yerini bildirmektedir.

İki lehçe arasındaki biçim bilgisi farklılıklarından biri bulunma hali ekinin AZT’ de ünsüz uyumuna girmemesi ve sadece tonlu biçiminin {- dA} kullanılmasıdır. İncelenen metinlerde ise kaynak lehçedeki bu kurala uymayarak, yapılan aktarma hataları görülmektedir.

KM: *Abşeron yoluyla qıvrımsaç qızlar addımlayırdı.* (s.:8)

HM: Apşeron yollarında kıvırcık kızlar yürüyordu. (s.:12)

: **Apşeron yoluyla kıvırcık saçlı kızlar yürüyordu.**

Kaynak metinde verilen *yoluyla* cümlesindeki {-IA} vasıta ifadesi taşıyan edat, hedef metindeki *yollarında* kelimesinde bulunma hali ekiyle kullanılmıştır. TT’ den farklı olarak AZT’ de kalıplaşmış ifadeleri göstermek için *yardımcı cümle yapıları (Edat Grubu)* kategorisinde bulunan “goşma” “edat” “bağlayıcı” ve “modal sözler” kullanılmaktadır. {-IA} TT’de vasıta edatı olarak kullanılırken AZT’ de aynı anlamda kullanılan “goşma” dır. Aynı zamanda, kaynak metinde kullanılan *qıvrımsaç* kelimesine karşılık hedef metinde *kıvırcık* kelimesi kullanılmıştır. AZT’ de *qıvrımsaç* “kıvırcık saç” anlamına geliyor. Aktarıcı, kaynak metindeki kelimenin doğru karşılığını bulamayarak hata yapmıştır.

KM: *Görəsən kimleri basdırıblar bu qəbiristanlığa.* (s.8)

HM: Acaba kimleri gömmüşler bu mezarlıkda. (s.12)

: **Acaba kimleri gömmüşler bu mezarlığa**

Yukarıda kaynak metinde verilen örnekte yönelme hâli eki kullanılmasına rağmen; hedef metindeki cümlede bulunma hâli eki ile aktarılmıştır. İki lehçe arasındaki yapılan ek hatasını düzeltmek için hedef metindeki örneği yönelme hâli ekiyle aktarmak gerekir.

I.1.3.2. AYRILMA HÂLİ

Ayrılma hâli, bütün Türk lehçelerinde olduğu gibi, TT ve AZT’de bir yerden ayrılmayı bildirir. Ayrıca, AZT’de ek ünsüz uyumu dışında kalmış ve yalnızca

{-dAn} şekliyle, Türkiye Türkçesinde ise dil benzeşmesine ve ünsüz uyumuna bağlı olarak {-DAn} dört ayrı değişken varyantıyla karşılanır.

AZT’den TT’ye yapılan aktarmalarda bu ekle ilgili olarak da çeşitli aktarma hatalarına rastlanır. Bununla ilgili örnek hata tipleri aşağıda incelenmiştir.

KM: *Mavi samada rəngbərəng çərpələnglər vardı.* (s.:177)

HM: Mavi semadan uçan rengârenk uçurtmalar vardı. (s.: 161)

: **Mavi gökyüzünde rengârenk uçurtmalar vardı.**

Kaynak metinde verilen *səmada* cümlesindeki {-DA} bulunma (AZT’ de yerlik) hâl, hedef metne *semadan* cümlesindeki {-DAn} ayrılma hâli ekiyle aktarılmıştır. Anlam farklılığını ortadan kaldırmak için hedef metindeki cümle örneği bulunma hâli ekiyle aktarılmalıdır.

KM: *Dünyanın o biri başına gəlib çıxıblar.* (s.:7)

HM: Dünyanın öbür ucundan gelmişlerdi buraya. (s.:11)

: Dünyanın diğər ucuna gelmişlerdi.

Kaynak metinde verilen örnekte yönelme hâli eki, hedef metne ayrılma hâli ekiyle aktarılmıştır. Kaynak metinde, bir yerin başına, uç noktasına ulaşma anlatılmaktadır. Bu ifade, hedef metne ayrılma ekiyle ve bir yerden çıkmayı, ayrılmayı ifade edecek anlamla aktarılacak hata yapılmıştır. Bu farklılığı ortadan kaldırmak ve doğru aktarımı sağlamak için, hedef metindeki cümlenin kaynak metne uygun olarak yönelme hâli ekiyle aktarılması gerekmektedir. Aynı zamanda hedef metinde bulunan *buraya*; fazla kullanılan kelimedir

I.1.4. İYELİK EKLERİ

İsmlere ait çekim eklerinden biri de iyelik ekleridir. Bu ekler, sahiplik ve aitlik ifadesi taşıyarak nesnenin kime veya neye ait olduğunu bildirir. İyelik ekleri, bir nesnenin altı şahıstan herhangi birine ait olduğunu ve o şahısların sahipliğini gösteren eklerdir. Bu ekler, TT ve AZT’de aynı şekilde ve aynı görevde kullanılmaktadır (Tablo 2).

İYELİK EKLERİ	
AZT	TT
TEKLİK	TEKLİK
I. -m, -Im	I. -Im, -m
II. -In/-n	II. -In, -n
III. -I/- sI	III. -I/- sI
ÇOKLUK	ÇOKLUK
I. -mIz, -ImIz	I. -ImIz, -mız
II. -nIz/ -InIz	II. -InIz, -nız
III. -lArI	III. -lArI

Tablo 2

Bahsedilen konu ile ilgili her iki lehçe arasında yapısal olarak ek farklılığı olmadığı için, aktarmalarda daha az hata görülmektedir. Yapılan çalışmalarda önümüze çıkan hata tipleri genelde şahıslar arası uzlaşmama durumu olarak ortaya çıkmaktadır.

KM: *Dünən axşam evinizə necə gəldin?*(s.:162)

HM: Dün akşam eve nasıl geldin? (s.:148)

: Dün akşam evinize nasıl geldin?

Kaynak metinde verilen *dünən axşam evinizə necə gəldin?* cümlesinde II. çokluk şahıs iyelik eki ve yönelme hâli eki, hedef metne *dün akşam eve nasıl geldin?* şeklinde sadece yönelme hâli ekiyle aktarılmıştır. Hedef metindeki örnek I. çoğul şahıs iyelik eki ve yönelme hâliyle aktarılmalıdır.

KM: *Keçmiş görüşlerinin hoş anlarını aqlında canlandırırdu* (s.:171)

HM: Geçmiş görüşlerimizin hoş anlarını aklında canlandırıyordu (s.:156)

: Geçmiş görüşlerinin hoş anlarını aklında tutuyordu

Kaynak metinde verilen örnekte *keçmiş görüşlerinin* III. çokluk şahıs iyelik, hedef metne ise; *geçmiş görüşlerimizin* II. Çokluk şahıs iyelik ekiyle aktarılmıştır. Ek hatası bulunan örneğin doğru aktarım biçimi, *geçmiş görüşlerinin* III. çokluk şahıs iyelik ekiyle kullanılmasıdır.

I.2. FİİL ÇEKİMLERİ

Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesindeki fiil çekimlerinin de aktarma hatalarına sebep olduğu bilinmektedir. Metnimizde çokça rastlanan hata tipleri arasında söz konusu çekim farklılıkları bulunmaktadır.

Konuya geçmeden önce, Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi arasındaki fiil çekim farklılıklarına kısaca temas etmek gerekmektedir.

I.2.1. BİLDİRME KİPLERİ

Bu kipler, bir işin veya hareketin zamanını haber verir. Geçişli, geçişsiz, olumlu, olumsuz kök ve gövde hâlindeki bütün fiilleri kapsarlar. Bu kipleri oluşturan ekler, zamanı içine alırlar. Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasında bildirme kipleri arasında farklılıklar bulunmaktadır ve farklılıklar aşağıdaki gibi ele alınmıştır (Tablo 3).

FİİL ÇEKİMLERİ

BİLDİRME KİPLERİ			
AZT		TT	
1. Geçmiş zaman:		1. Geçmiş zaman:	
a) Şühudi	- <i>dI</i>	a) Görülen	- <i>DI</i>
b) Neqli	- <i>mIş/-Ib</i>	b) Öğrenilen	- <i>mIş</i>
2. İndiki zaman	- <i>Ir/-yIr</i>	2. Şimdiki zaman	- <i>yor</i>
3. Gelecek zaman:		3. Geniş zaman	- <i>Ar/-Ir/-r</i>
a) Qeti	- <i>AcAq</i>		
b) Qeyri qeti	- <i>Ar</i>		
-		4. Gelecek zaman	- <i>AcAk</i>

Tablo 3

I.2.1.1. GÖRÜLEN(BİLİNEN) GEÇMİŞ ZAMAN

Görülen geçmiş zaman işlevi ve ekleri her iki lehçede aynıdır. AZT’de görülen geçmiş zaman eki { -*dI* } sadece tonlu biçimi, TT’de ekin hem tonlu; hem tonsuz biçimi { -*DI* } kullanılır.

KM: *Firəngizin səsini heç eşitməyiblər.* (s.:15)

HM: *Firengiz'in sesini hiç işitmedik.* (s.:18)

: Firengiz'in sesini hiç duymamışlar.

Yukarıdaki cümle örneğinde hem kelime hatası; hem de ek hataları vardır. Kaynak metinde *eşitməyiblər* { -*Ib* } öğrenilen geçmiş zaman, III. çokluk şahıs ekiyle yansıtılmıştır. TT’de öğrenilen geçmiş zaman sadece { -*mIş* } ekidir. Hedef metne I. çokluk şahıs ve görülen { -*dI* } geçmiş zaman eki ile aktarılmıştır. Doğru aktarım yapmak için, hedef metindeki cümle örneğinin öğrenilen geçmiş zamanda kullanılması gerekmektedir.

KM: *Şampunda meşə bitkilərinin, ağac yarpaqlarının qoxusu qalmışdı.* (s.:200)

HM: *Şampuanda orman bitkilerinin, ağac yapraklarının kokusu vardı.* (s.:182)

: Şampuanda orman bitkilerinin ağac yapraklarının kokusu kalmıştı.

Kaynak metinde kullanılan *qoxusu qalmışdı* şeklinde aktarılan cümlede { -*mIş/ DI* } öğrenilen geçmiş zaman hikâye ekidir. Fakat hedef metne görülen geçmiş zamanla aktarılmıştır.

TT'deki örneği *kokusu kalmıştı* şeklinde yani öğrenilen geçmiş zaman hikâyesiyle aktarılmalıdır.

KM: *Çox təkəbbürlü xasiyyətliymiş.* (s.:162)

HM: Çok kibirli tabiata sahipti. (s.:147)

: Çok kibirli karaktere sahipmiş.

Kaynak metindeki cümle, öğrenilen geçmiş zamanla verilmiştir. Hedef metinde ise; görülen geçmiş zaman kipi kullanılmıştır. Doğru aktarım ortaya koymak için, hedef metindeki görülen geçmiş zamanlı cümleyi öğrenilen geçmiş zaman biçiminde aktarmak gerekir.

I.2.1.2. ÖĞRENİLEN (DUYULAN) GEÇMİŞ ZAMAN

TT gramerinde kullanılan {-mİş} sıfat-fiil eki ile kurulan ek, Eski Anadolu Türkçesinde dil benzeşmesine uğrayarak {-mış/-miş} biçiminde, Osmanlı Türkçesinin sonlarında dudak benzeşmesine de uğrayarak bugünkü biçimini almıştır.

AZT' de öğrenilen (neqli) geçmiş zaman çekiminde {-mİş} ekiyle birlikte {-İb} (<-p zarf-fiil-eki) eki de kullanılmaktadır. {-İb} eki AZT'de öğrenilen geçmiş zamanın II. ve III. teklik şahıslarında, TT' de ise; sadece zarf-fiil işlevinde kullanılmaktadır. AZT'de bu ek bazen II. teklik ve çokluk şahıslarda {-mİş} ekindeki {-ş} sesi kaybolur. Bu iki lehçe arasındaki bu ek kısmî yalancı eşdeğer ektir. Aktarma yapılırken bu kurallara dikkat edilmez ise; aktarım zamanı anlam farklılığı ortaya çıkacaktır.

KM: *Zaur səyahətə etiraz eləmir.* (s.:9)

HM: Zaur seyahate itiraz etmemişti. (s.:13)

: Zaur seyahate itiraz etmiyordu.

Yukarıdaki kaynak metninde verilen cümlede geniş zamanın hikâyesi, hedef metinde ise öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi kullanılmıştır. Doğru aktarım yapmak için hedef metindeki cümleyi geniş zamanın hikâyesiyle aktarılmalıdır.

KM: *Axi necə oldu ki böyük oteldəki səslər yox oldu.* (s.:5)

HM: Acaba ne olmuştu koca oteldeki sesler kayboldu. (s.:9)

: Acaba ne oldu da koca oteldeki sesler kayboldu.

Kaynak metinde kullanılan örnekte, görülen geçmiş zaman {-DI} eki kullanılmıştır. Hedef metindeki örnekte ise; öğrenilen geçmiş {-mUş/-DI} zamanın hikâyesi bulunmaktadır. Aktarma sorununu çözmek için, hedef metindeki cümleyi görülen geçmiş zaman ekiyle aktarmak gerekmektedir.

KM: *On bir saat uçuşdan sonra təyyarə Dakarda yerə endi* .(s.:8)

HM: On bir saatlik uçuştan sonra uçak Dakar'da yere inmiş .(s.:11)

: On bir saatlik uçuştan sonra uçak Dakar'a indi.

Kaynak metinde verilen cümle görülen geçmiş zaman{-DI}, hedef metindeki örnekte ise; öğrenilen geçmiş zaman {-mIş}eki kullanılmıştır. Aktarım kuralına uyarak hedef metinde görülen geçmiş zamanla kullanılmalıdır.

I.2.1.3. ŞİMDİKİ ZAMAN

İki lehçe arasındaki aktarma yapılırken, belki de en çok ek hatası şimdiki zaman ekli cümlelerde karşımıza çıkmaktadır. Yukarıdaki tabloda bahsedildiği üzere; AZT'de şimdiki zaman çekiminin olumlusu {-Ir}, olumsuz {-m-Ir} ekiyle yapılırken; TT'de olumlu biçim{-yor} olumsuz biçim {-mA-yor} biçimleriyle gerçekleşmektedir.

KM: *Bütün gün dəli divanəydim senin üçün*. (s.:160)

HM: Bugünlerde deli divane oluyorum .(s.:145)

: Senin için gün boyu deli divaneydim .

Kaynak metinde verilen örnekte görülen geçmiş zaman eki kullanılmıştır. Yukarıdaki örneğin aktarımında hata yapılmış ve hedef lehçeye şimdiki zaman ekiyle aktarılmıştır. Ek hatasını düzeltmek için, hedef metindeki cümlenin görülen geçmiş zamanla aktarılması gerekir.

KM: *Siz də demək kababxanada kef edibsiniz*. (s.:210)

HM: Siz de kebabevinde keyif çatıyorsunuz . (s.:191)

: Demek siz de kebabçıda keyif yapmışsınız.

Kaynak metinde öğrenilen geçmiş zaman eki {-Ib} ile yansıtılmıştır. Yukarıda belirtildiği gibi AZT' de öğrenilen geçmiş zaman eki {-mIş} ikinci ve üçüncü tekil şahıslarda {-Ib} şeklinde çekimlenmektedir. Hedef metne şimdiki zaman ekiyle aktarılmıştır. Oysa bu aktarım, öğrenilen geçmiş zaman {-mIş} ekiyle yapılması gerekmektedir.

KM: *Biz niyə ayrılmalıyıq?* (s.:28)

HM: Biz neden ayrılıyoruz? (s.:29)

: Biz neden ayrılmalıyız?

Kaynak metindeki cümlede fiilin {-mAll} gereklilik kipi kullanılmıştır. Hedef metne şimdiki zaman eki {-yor}'la aktarılmıştır. Hedef metindeki örneğin, gereklilik kipiyle aktarılması iki lehçe arasında bulunan anlamsal ve yapısal farklılığını ortadan kaldıracaktır.

I.2.1.4.GENİŞ ZAMAN

Günümüz Türkçesinde bilinen geniş zaman ekleri Eski Anadolu Türkçesindeki {-(y)-Ur} geniş zaman ekinin, tarihî gelişme sürecinde, dudak benzeşmesine uğrayarak Türkiye Türkçesine {-r} ve aynı zamanda düzleşmiş {-(I)r/-(U)r} biçimiyle uzlaşmasından oluşmuştur.

{-Ar} eki ise, genellikle ünsüz ile biten tek heceli fiil kök ve gövdelerine getirilir: *at-ar, biç-er, çök-er, döv-er,*

Geniş zaman çekimi AZT'de (qeyri qəti gələcək zaman) iki lehçe arasındaki aktarmalarda en çok ek hatasıyla karşımıza çıkmaktadır. Günümüz Türkçesi geniş zaman eki, aynı zamanda ET ve EAT' de aynı biçimiyle kullanılmaktaydı. AZT'nin geniş zaman eki {-Ar}, TT'de ise {-r} ve {-Ar/ -Ur} biçimi kullanılmaktadır. AZT'ye yakın geçmişi göstermek için kullanılan {-Ar} eki, ünlü ile biten kelimelerde {-y} yardımcı ünsüzü alarak; ünsüzle biten kelimelerde yardımcı ünsüz olmadan kullanılır. İki lehçe arasındaki aktarma zamanı AZT ve TT gramerine hâkim olmayan biri bu farklılığı göz önünde bulundurmayarak hata yapabilmektedir.

KM: *Kaş sənın nüfuzlu çağını, zabitəli zamanını görəydim.* (s.:31)

HM: İnşallah senin nüfuzlu, saygın zamanını görürüm .(s.:32)

: Keşke senin nüfuzlu, saygın zamanını görseydim.

Kaynak metinde verilen örnekte, fiilin istek kipinin hikâyesi {-A/-DI} (AZT'de fiilin arzu şeklinin hikâyesi) kullanılmıştır. Hedef metinde ise; geniş zaman eki ile kullanılmıştır. Doğru aktarma yaparken örneğin; dilek-şart kip ekinin kullanılması gerekmektedir. Çünkü kaynak metinde anlam, istek ve temenni ifadesi taşımaktadır.

KM: *Mən özüm sənə zəng vuracam.* (s.:137)

HM: Ben sana telefon ederim . (s.:125)

: Ben sana telefon edeceğim.

Kaynak metinde yer alan örnekte gelecek zaman eki {-Acaq} kullanılmış, cümle hedef metne geniş zaman ekiyle aktarılmıştır. Doğru aktarım için, gelecek zaman eki kullanılmalıdır.

KM: *Bu yük nə batacaq nə azalacaq nə artacaq.* (s.:17)

HM: Bu yük ne batar ne azalır ne artar. (s.:19)

: Bu yük ne batacak, ne azalacak ne de artacak.

Kaynak metindeki bütün kelimeler (Qeti) gelecek zamandır. Hedef metne ise; geniş zamanla aktarılmıştır. TT'de bulunan geniş zaman eki, AZT'de qeyri-qeti gelecek zamana denk gelmektedir. Hedef metindeki cümlenin gelecek zaman ekiyle aktarılması doğru aktarımı ortaya çıkaracaktır.

I.2.1.5. GELECEK ZAMAN

Eski Anadolu Türkçesi zamanı sıfat fiil kökenli {-AcAk} eki, sonradan gelecek zaman kipini oluşturmuştur. {-AcAk} Zamir kökenli şahıs ekleri alarak çekime girer.

Gelecek zaman eki, her iki lehçede aynıdır; ancak ses yapısı ile ilgili bazı farklılıklar bulunmaktadır. Şöyle ki; bu ekin teklik I. şahısla kullanımı zamanı ses değişmesi ortaya çıkmaktadır. Gelecek zaman I.t.ş. çekiminde AZT'de ekin{-acaq/əcək,} biçimi{-əm} şahıs eki aldığı anda {-k} sesi akıcılaşarak yarı ünlü ön damak {-y}sesine dönüşür. Örneğin; *seveceyem, geleceyem.*

TT'de ise; {-k}sesi yine akıcılaşır; ancak yarı ünlü {-ğ} sesine dönüşür. Örneğin; *yapacağım, uyuyacağım.*

Bunun gibi hata tiplerine dikkat edilmez ise; iki lehçe arasında yapısal ve anlamsal farklılıklar ortaya çıkacaktır.

KM: *Sənə hədiyyə almışam həmişə yanında olsunki məni yada salasan.* (s.:67)

HM: Sana hediye aldım her zaman onu yanında taşıyacaksın, böylece beni hatırlayacaksın. (s.:64)

: Sana hediye aldım ki her zaman onu yanında taşı, böylece beni hatırla.

Kaynak metindeki cümlede, AZT'de fiilin *arzu* şekli denilen istek kipi {-A} eki kullanılmıştır. Hedef metinde ise; gelecek zaman {-AcAk} eki kullanılmıştır. İstek kipli

cümlelerin yazı dilinde daha çok emir kipiyle aktarıldığı için, hedef metindeki örneğin emir kipiyle aktarılması gerekmektedir.

KM: *Sən gəlibsən deyə bütün çiçəklər açtı.* (s.:157)

HM: Sen geleceksin diye bütün çiçəkler açtı.(s.:143)

: Sen geldin diye bütün çiçəkler açtı.

Kaynak metindeki örnekte AZT'de öğrenilen geçmiş zamanın ikinci ve üçüncü şahıslarında görülen {-Ib}eki kullanılmıştır.Türkiye Türkçesi'ne doğru aktarımda ise ; neden-sonuç ilişkisini yükleme yansıtmıştır.

I.2.2. TASARLAMA KİPLERİ

Tasarlama kipleri, açık ve belirli bir zaman anlamı taşımayıp; istek bildirir. Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi arasındaki tasarlama kipleri aşağıdaki gibidir (Tablo 4).

TASARLAMA KİPLERİ			
AZT		TT	
1. Arzu şekli	-A	1. İstek kipi	-A
2. Əmr şekli	<i>- Her şahıs için farklı bir ek kullanılmaktadır</i>	2. Emir	<i>-kip ekleri ile şahıs eklerin beraber kullanılmaktadır. Her şahıs için farklı bir ek kullanılmaktadır</i>
3. Şərt şekli	-Sa	3. Dilek-Şart	-sA
4. Vacib şekli	-mAll	4. Gereklilik	-mAll
5. Xəbər	<i>- kip ekleri ile şahıs ekleri iç içe girmektedir. Her şahıs için farklı bir ek kullanılmaktadır</i>	-	-
6. Lazım şekli	-AsI	-	-

Tablo 4

I.2.2.1.İSTEK KİPİ

Her iki lehçede istek kipi eki {-A} olmaksızın; TT'de bu ek, şahıslarla çekimlenmesi {-AyIm} şeklindedir. Bu sebepten ötürü, incelenen metinlerde ek hataları ortaya çıkmaktadır. Türkiye Türkçesi'nde istek eki, gramer kitaplarında yer alsa da; yazı dilinde kullanılmamaktadır.

Onun yerine emir, gereklilik, dilek-şart kipleri kullanılır. AZT'den TT'ye aktarmalarda, AZT'nin gramerinde kullanılan istek ekinin emir, gereklilik, dilek-şart veya gelecek zaman biçimlerinden biriyle aktarılması gerekir.

KM: *Axı yaşı filanı da gərək nəzərə alasan.* (s.:203)

HM: Böyle mevzularda yaşını da nazara alasan. (s.:184)

: Böyle mevzularda yaşını da dikkate almalısın.

Kaynak metinde bulunan örnek, gereklilik kipiyle; hedef metinde ise; istek kipiyle yansıtılmıştır. TT'de, istek kipi yazı dilinde kullanılmadığı için gereklilik kipiyle kullanılmıştır. TT'de *denazara almak* birleşik fiili, yaygın bir kullanıma sahip değildir. Aktarıcı, asıl metne bağlı kalarak aktarma hatası yapmıştır.

KM: *Mən bir İdrislə məsləhətləşəram.* (s.:235)

HM: Ben İdris'le bir konuşuyum. (s. 213)

: Ben bir İdris'le konuşayım.

AZT'de kullanılan örnek, geniş zaman{-Ar} ekiyle aktarılmıştır. TT'de, istek kipi ile aktarılmıştır. Hedef metindeki *konuşuyum* kelimesi doğru şekilde yazılmayıp; yazı dilinde *konuşayım* şeklinde kullanılması gerekir.

I.2.2.2.GEREKLİLİK KİPİ

TT'de ve AZT'de gereklilik kipi{-mAlI} ile karşılanmaktadır. AZT'de gereklilik anlamı taşıyan fiilin lazım şekli{-AsI} , TT gramerinde yer almamaktadır.

KM: *Gərək hər görüşümüz gizli olsun.* (s.:244)

HM: Artık görüşmelerimiz gizli olmalı. (s.: 220)

: Artık her görüşmemiz gizli tutulsun.

Kaynak metindeki örnek, emir kipiyle; TT'de ise; gereklilik kipiyle kullanılmıştır. Hedef metindeki örneğin doğru aktarımı, emir kipi kullanılarak yapılmalıdır.

1.2.3. BİRLEŞİK ZAMANLI KİPLER

BİRLEŞİK ZAMANLI KİPLER			
AZT		TT	
1. Feil Hekayəsi	<i>-İdİ</i>	1. Hikâye Birleşik Zaman	<i>-i-Dİ</i>
2. Feil Rəvayəti	<i>-İmİş</i>	2. Rivayət Birleşik Zaman	<i>-i-mİş</i>
3. Feil Şərti	<i>-isA</i>	3. Şart Birleşik Zaman	<i>-i -sA</i>

Tablo 5

1.2.3.1. HİKÂYE BİRLEŞİK ZAMAN

Bir kip eki almış esas fiile, {-i } ek-fiiline {-DI / -DU } geçmiş zaman kipi getirilerek oluşturulur. Çekim sırasında {-i} ek-fiili çoğu kez kaybolur.

Hikâye kipi, bildirme ve tasarlama kiplerindeki şekil ve zaman kavramlarına bağlı olarak, geçmişte gerçekleşmiş, gerçekleşmekte olan ve gerçekleşmesi planlanan bütün oluş ve kılışların geçmişte kaldığını bildirmektedir (Korkmaz: 2003,733).

Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Hikâyesi:

{-DI / -DU} eki alarak geçmiş zamanda gerçekleşmiş olayın, yine geçmiş zamana aktararak anlatılmasıdır.

Görülen geçmiş zaman kipinin hikâyesinde şahıs eklerinin yeri bakımından iki türlü kullanım göze çarpar;

Yukarıda belirtilen çekim kalıbına uygun olarak görülen geçmiş zaman ekinin {-DI/ -DU} hikâye ekinden sonra geldiği kullanım biçimi: *Aldı, aldı-y-dım, aldı-y-dın,*

{-mİş/-mUş} ekiyle kurulan hikâye biçiminin {-DI/-DU} ekiyle kurulan hikâye kalıbının yerini aldığı görülüyor: geç-miş-ti-m (Korkmaz: 2003, 735).

Duyulan (Öğrenilen) Geçmiş Zaman Kipinin Hikâyesi:

Duyulan geçmiş zaman kipinin hikâyesi, esas fiil {-mIş}, {-i} ek fiili {- DI } hikâye eki ve şahıs eki birleşmesinden oluşmaktadır.

Şimdiki Zaman Kipinin Hikâyesi:

Şimdiki zamanın hikâyesi, {-Iyor-DI} ekleri ile karşılanmaktadır ve içinde bulunulan zamanda sürmekte olan bir oluş ve kılışı geçmişe aktararak anlatan birleşik kiptir.

Gelecek Zaman Kipinin Hikâyesi:

İleride gerçekleşecek olan bir oluş ve kılışı geçmişe {-AcAk} ve {DI} eki kullanarak taşır.

Geniş Zaman Kipinin Hikâyesi:

Geniş zamanın hikâyesi; {-r, -Ar, -Ir/-Ur} ve {DI} ekleriyle geçmişten geleceğe bir zaman diliminde gerçekleşen bir olayı, geçmiş zamana aktararak yapılmaktadır.

Şart Kipinin Hikâyesi:

{-sA} eki ile karşılanan, gerçekleşmesi şarta bağlı bir olayı geçmişe aktararak anlatan birleşik kiptir. Eki {-sA-y-dI}'dir.

İstek Kipinin Hikâyesi:

{-A} , {-sA} ve {DI} ekleriyle karşılanmış olup; gerçekleşmesi isteğe bağlı olup geçmiş zamana aktarılarak anlatılmasıdır.

Gereklilik Kipinin Hikâyesi:

Bu kip, {-mAll} eki ile karşılanıp; gerçekleşmesi önemli olan durumun geçmişe aktarılarak anlatılmasıdır. {-mAll / IdI } veya {-mAll-y-dI} eki kullanılır.

AZT' de hikâye birleşik zaman kipi, fiilin emir kipi ve görülen geçmiş zaman kipinden başka tüm kiplerle kullanılabilir.

AZT' de birleşik kip içindeki esas fiilin taşıdığı şekil ve zaman kavramına göre kendi içlerinde aşağıda gösterilen biçimlerde çekime girerler (Tablo 6).

Azərbaycan Türkçəsi			
Fiiil Şekilləri	idi(-dI)	imiş(-mİş)	isə(-sA)
Şühudi (görülen) keçmiş zaman	-	-	<i>sat-dı-q-sa</i>
Nəqli (duyulan) keçmiş zaman	<i>sat-mış-dı-m</i>	<i>sat-mış-mış-am</i> <i>sat -miş-am-mış</i> <i>sat -ib-miş-san</i> <i>sat -ib-san-mış</i>	<i>sat-mış-san-sa</i> <i>sat-ib-san-sa</i>
İndiki zaman	<i>sat-ır-dı-m</i>	<i>sat-ır-mış-am</i> <i>sat-ır-am-mış</i>	<i>sat-ır-ıq-sa</i>
Qəti gələcək zaman	<i>sat-acaq-dı-m</i>	<i>sat-acaq-mış-san</i> <i>sat-acaq-san-mış</i>	<i>sat-acaq-san-sa</i>
Qeyri qəti (geniş) gələcək zaman	<i>sat-ar-dı-m</i>	<i>sat-ar-mış-lar</i> <i>sat-ar-lar-mış</i>	<i>sat-ar-am-sa</i> <i>sat-ar-sa-m</i>
Əmr şəkli	-	-	-
Xəbər şəkli	<i>Fiiilin kip ekleriyle çekimlenir</i>		
Arzu şəkli	<i>sat-a-idi-k</i> <i>sat-a-/y/dı-q</i>	<i>sat-a imiş-lər</i> <i>sat-a-/y/lar-mış</i>	-
Vacib şəkli	<i>sat-malı idi-niz</i> <i>sat-malı-/y/dı-nız</i>	<i>sat-malı imiş-ik</i> <i>sat-malı-yıq-mış</i>	<i>sat-malı-yam-sa</i>
Lazım şəkli	<i>sat-ası idi-n</i> <i>sat-ası-/y/dı-n</i>	<i>sat-ası imiş-san</i> <i>sat-ası-/y/mış-</i> <i>sansat-ası/y/-san-</i> <i>mış</i>	<i>sat-ası-sınız-sa</i>
Şərt şəkli	<i>sat-sa idi-niz</i> <i>sat-sa-/y/dı-nız</i>	<i>sat-sa imiş-lər</i>	-

Tablo 6

KM: Gelecek nesillere yadigâr kalırdı. (s.:22)

:Gelecek nesillere yadigâr kalsın.

Kaynak metinde verilen örnek, emir kipiyle; hedef metinde ise; geniş zamanın hikâyesiyle aktarılmıştır. Ek hatasını düzeltmek için hedef metindeki örneği emir kipiyle aktarmak gerekir.

KM: *Daha sonrası yadıma galmadı*. (s.:128)

HM: Başka hiç bir şey hatırlamıyordu. (s.:118)

: Sonrasını hatırlamadım.

Kaynak metindeki cümle örneğinde görülen geçmiş zaman, aynı zamanda I. teklik şahıs ekiyle kullanılmıştır. Hedef metne ise; şimdiki zamanın hikâyesi ve III. teklik şahısla aktarılması, iki lehçe arasında yanlış aktarıma neden olmuştur. Hedef metindeki cümle örneği, görülen geçmiş zaman kipiyle çekimlenerek doğru aktarıma ulaşılır.

KM: *Zaur dilindən qaçırtmışdı*. (s.:22)

HM: Zaur ağzından kaçıracaktı. (s.:24)

: Zaur ağzından kaçırmıştı.

Kaynak metindeki örnek, öğrenilen geçmiş zaman hikâyesi {-mIş/-DI} ; (AZT'de neqli geçmiş zamanın hikâyesi) ile aktarılmıştır. Hedef metindeki cümle örneği ise; gelecek zaman hikâyesiyle{-AcAk-/ DI} aktarılmıştır. Kaynak metindeki cümle, geçmişte yaşanmış bir olayı ifade etmektedir; fakat hedef metindeki örnekte ise; gelecek zamanda yaşanacak bir eylemden bahsedilmektedir. Doğru aktarım, hedef metnin öğrenilen geçmiş zaman hikâyesiyle aktarılmasıyla sağlanır.

I.3.ZARF-FİİL EKLERİ

AZT ile TT arasındaki zarf-fiil eklerinde de farklılıklar görülmektedir. Bunlardan biri {-AndA} ekidir. AZT'de zaman, hal, durum bildiren bu ek, TT'de kullanılmamaktadır. Aynı işlev için {-IncA/-DlğIndA} zarf-fiil ekleri kullanılmaktadır. Aktarıcılar, kaynak lehçedeki bu eki TT'de kullanarak hata yapabilmektedirler.

Zarf-fiillerdeki diğer bir farklılık ise; AZT'deki {-Ib}ekiyle ilgilidir. Her iki lehçede de kullanılan bu ek ET'de {-p} biçimindedir.

“Bu ek, Osmanlı Türkçesi döneminden itibaren, ünlü uyumuna girmiş {-Ip/-Up} biçimleriyle kullanılmıştır. Ancak Arap alfabesinde {-pe} harfinin bulunmaması nedeniyle, Karahanlılar döneminden itibaren Arap alfabesindeki {-be} harfiyle yazılmıştır. {-p} Zarf-fiil ekinin {-be} harfiyle yazılması, Farsçada da bulunan {-pe} harfinin alınıp Türkçenin asli seslerinden olan {-p} sesinin yazımı için kullanılmaya başlamasına rağmen devam etmiştir. Latin alfabesine geçilmesinden sonra ise; bu ek {-Ip/ -Up} şeklinde {-p} harfiyle yazılmaya başlanmıştır. AZT'de ise; bu değişim yaşanmamış, telaffuzda {-p} olarak söylenen bu ek, Latin alfabesine geçildikten sonra da Arap yazım geleneğine bağlı kalarak {-Ib} biçiminde yazılmaya devam etmiştir” (Karataş: 2017:600-601).

KM: *Bəlkə də Zaur gələnəcən çıxıb gedib bu naməlum şəxs.* (s.:156)

HM: Zaur gelmeden çıkıp gitmişti bu mechul şahıs. (s.:142)

: **Belki de bu kimliği belirsiz kişi Zaur gelene kadar çıkıp gitmişti**

Kaynak metinde kullanılan örnekte {-cAn} eki, yardımcı cümle kategorisinde (Edat Grubu), araç rolü oynayan “çoşma”nın *mesafe* anlamı taşıyan varyantıdır. TT’de bulunmayan {-cAn} eki *-e kadar* anlamına gelir. Hedef metinde {-mAdAn} zarf-fiil ekiyle aktarılmıştır.

I.4.YALANCI EŞDEĞER EKLER

Benzer ses yapısına sahip kelime veya ekler, hedef metinlerde farklı anlamlar taşımaktadır. İki lehçe arasında bulunan yalancı eşdeğer ekler, metinlerde az da olsa rastlanmaktadır.

KM: *Qadın bir qədəh dilinə vuran kimi kişinin üstünə atılır.* (s.:217)

HM: Kadın bir kadeh içer içmez erkeğe saldırır. (s.:197)

: Kadın bir kadeh içer içmez erkeğe saldırıyor.

Her iki lehçede bulunan örnekte {-Ir} ekinin anlamları farklıdır. AZT’ de {-Ir} eki şimdiki zaman görevini üstlenirken; TT’ de bu ek, geniş zaman eklerinden biridir. Bu nedenle örneklerdeki ekler, tam yalancı eşdeğerdir.

KM: *Təhminə çox vaxt xalq mahnıları çaldırardı.* (s.:183)

HM: Tahmine çoğu zaman halk türkülerini dinlerdi . (s.:167)

Tahmine çoğu zaman halk türkülerini dinliyordu

İki lehçe arasında yapılan aktarma örneğinde bulunan {-Ar} eki de yalancı eşdeğerdir. Yukarıda bahsedildiği üzere; AZT’ de gelecek zamanın iki tipi vardır; Qeti {-AcAq} ve Qeyri

qeti{-Ar}'dir.Qeyri qeti gelecek zaman, TT' de geniş zaman olarak bilinir. Bu gelecek zaman biçiminin eki {-Ar}'dır. TT'de ise, geniş zaman eki olarak {-Ar} ekinin yanı sıra{-r/-Ir} kullanılmaktadır. İki lehçede kullanılan bu ek, yalancı eşdeğerdir.

II. KELİME DÜZEYİNDE HATA TIPLERİ

Dil kullanımının temel birimi olarak kabul edilen kelime, bir veya birden fazla biçimbirimden oluşur. Kelime, seslerden ibaret olup; zihindeki belirli kavramların karşılığını somut ve soyut söz kalıpları olarak tanımlamaktadır (Korkmaz 2003: 144).

Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi arasında en çok anlaşılabilirlik görülmektedir. Bunun önemli nedeni; iki yazı dilinin ses, biçim, söz dizimi, söz varlığı açısından ortak özelliklere sahip olmasıdır.

Lehçe içi aktarmalardaki hataların çoğu, kelime düzeyinde yapılmaktadır. Burada, yapılması gereken eylemin dil içindeki konumu etkilidir. AZT ile TT arasındaki söz varlığı açısından farklılıkların bulunmasının nedeni, alıntı sözlerden ve Türkçe kökenli sözlerdeki ses ve anlam değişmelerinden kaynaklanmıştır. Bazı kelimeler, farklı çatı eklerinden dolayı farklı yapılarla sahip olmalarına rağmen; iki lehçede de aynı anlamda kullanılmaktadır. Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasındaki aktarma problemleri ve aktarmanın karşılıklı kültürel ilişkilerin gelişmesindeki öneminden dolayı, her iki lehçe arasında aktarma yapanların her iki lehçeye de hâkim olması gerekmektedir.

II.1.Aslını Koruma

Kaynak metinde bulunan bir kelimenin, hedef metinde bulunmamasına rağmen; aynı biçimde kullanılmasıdır. Bu yüzden, kaynak metindeki anlamdan sapmalar meydana gelmektedir; oysa bu tür kelimelerin hedef anlaşma biriminde karşılıkları vardır ve aktarma yaparken bu kelimelerin, hedef anlaşma birimindeki karşılıklarının iyi bilinmesi gerekir.

İncelenen metinde ses ve anlam değişiklikleri bakımından iki lehçede farklı kelimeler görülmektedir. Kaynak metindeki kelimenin, olduğu gibi hedef metinde kullanılması sonucunda, anlam farklılıkları ortaya çıkaran örnekler incelenecektir;

KM: Buna yuxu əhvali demək mümkün idi. (s.:5)

HM: Buna yuhu ahvali demek mümkün idi. (s.:9)

: **Bu uyku hâli demek mümkündür.**

Yukarıda kaynak metinde *yuxu* “uyku”, *əhval* “durum” anlamını ifade etmektedir ve bu kelime korunarak aktarıldığı için, TT’de bulunmayan kullanım ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, her iki lehçe arasında anlaşılmayan bir aktarım görülmektedir.

KM: *Dərhal əyləci bastı.* (s.:250)

HM: Derhal eylece bastı. (s.:226)

: Derhal frene bastı.

Yukarıdaki kaynak metinde bulunan kelimenin TT’ de karşılığı bulunmasına rağmen; aslı korunarak aktarım yapılmıştır. AZT’ de “fren” anlamında, *eylec* kelimesi kullanılmaktadır; fakat bu kelimenin Türkiye Türkçesi yazı dilinde bulunmamasından ötürü, TT okur kümesi için bilinmeyen ve anlaşılmayan bir aktarım örneği ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda, kaynak metindeki kelime belirtme hâliyle, hedef metne ise; yönelme hâliyle aktarılmıştır.

KM: *Şübəhsiz Murtuzovlar ailəsini yaxşı tanıyırsınız.* (s.:263)

HM: Murtuzgiller ailesini yahşı tanıyorsunuz. (s.:237)

: Şübhesiz Murtuzgiller ailesini iyi tanıyorsunuz.

Türkiye Türkçesi konuşurları arasında çok iyi bilinmesine rağmen; yazı dilinde bulunmayan *yaxşı* kelimesi “iyi” anlamını ifade etmektedir. Hedef metinde verilen örnekte, kelimenin aslı korunarak aktarılması; herkes tarafından anlaşılmayan bir aktarma ortaya çıkarmıştır.

KM: Evinizin açarını *Alyaya vermişdiniz.* (s.:286)

HM: Evinizin açarını Alya’ya vermiştiniz .(s.:257)

: Evinizin anahtarını Alya’ya vermiştiniz.

AZT yazı dilinde kullanılan *açar* kelimesinin karşılığı, TT’ de *anahtar*’dır. İncelenen metinde, kelimenin tam karşılığı tespit edilmeyerek aslını koruma hatasına neden olmuştur.

KM: *Holland pendiriylə yavanlıq edirdi.* (s.:314)

HM: Hollanda peyniriyle bir şeyler atıştırıyordu. (s.:279)

: Kaşar peyniriyle bir şeyler atıştırıyordu.

İncelenen metinler arasında birbiriyle alakası olmayan aktarım görülmektedir. AZT’de *holland pendiri* “kaşar peyniri” yerine kullanılmaktadır. Aktarıcı cümleden yanlış anlam çıkararak bir ülkeye (Hollanda’ya) özgü bir peynir çeşidini kastetmiştir. Oysa bunun Hollanda’yla bir ilgisi yoktur.

II.2.Aslını Uyarlama

Aslını uyarlama, kaynak metinde bulunan bir kelimenin hedef anlaşma biriminde bulunmamasına rağmen; ses bakımından uyarlanmasıyla oluşur. Uyarlamaların temelinde, metne sadık kalındığı için hedef metinde bulunmayan ve bağlama uygun olmayan kelimeler ortaya çıkar. Bu husus göz önünde bulundurulmadan kelimelerin hedef anlaşma birimindeki karşılıklarının bulunmasıdır. Bu tür kelimeler, metin dâhilinde kendi şekliyle ya da o bağlamda kullanılmadıkları için de ilk bakışta farkedilirler.

AZT ve TT arasında yapılan aktarmada aslı uyarlanan mevcut kelimeler aşağıdaki gibi incelenmiştir;

KM: Çevrilib Təhminəyə baxdı. (s.:21)

HM: Çevrilip Tahmine'ye baktı. (s.:23)

: Dönüp Tahmine'ye baktı.

Yukarıdaki örnekte Türkiye Türkçesi'ndeki şekline bakılmaksızın yapılmış aktarım görülmektedir. Kaynak metindeki *çevrilmek*, “kendini döndürüp herhangi bir yere bakma” anlamı taşımaktadır. Bu kelime, TT yazı dilinde değil; ağızlarda bulunmasından dolayı, hedef okur kümesi tarafından anlaşılmaz aktarım örneği ortaya çıkarmıştır.

KM: *O xöşbəxt anları ki Zaur onları sahildə narın qumlarla, balıqqulağlarıyla yosunlarla ulduzlu göylə birlikdə yaşamışdı.* (s.:17)

HM: O mutlu anları Zaur, sahilde ince kumlarla, denizkulaklarıyla, yosunlarla, yıldızlı gökle birlikte yaşamıştı. (s.:19)

: O mutlu anları Zaur, sahilde ince kumlarla, deniz kabuklarıyla, yosunlarla, yıldızlı gökle birlikte yaşamıştı.

Kaynak metinde görülen *balıqqulağı*, “deniz kabukları, midye istiridye gibi kabuklu hayvanların deniz kıyılarına vuran kabukları” anlamını bildirmekte, TT’ de *deniz kabuğu* ifadesine karşılık gelmektedir. Bu kelimenin aslı uyarlanarak aktarılması sonucunda TT’ de bulunmayan ifade ortaya çıkmıştır.

KM: Yaşlandıgca xasiyətın daha mülayim olacaq. (s.:31)

HM: Yaşlandıgca huyun, tabiatın daha mülayim olacak. (s.:32)

: Yaşlandıgca daha yumuşak karakterli olacaksın.

AZT ve TT’de bulunan *mülayim* “yumuşak, uysal” anlamına gelir; fakat TT’de yaygın kullanım alanına sahip değildir. Kaynak metinde bulunmayıp; hedef metinde *huy* kelimesi yerine tercih edilen *tabiat* kelimesi AZT’de “iklim, bitki âlemi; karakter, huy”, TT’de *ise* “doğa; zevk, beğeni; insanın abdest bozma kolaylığı ve zorluğu; huy, karakter” (Türkçe Sözlük: 2005,1880) anlamına gelip, kısmi yalancı eşdeğer kelimedir. Hedef metinde kullanılan *mülayim tabiat* ifadesinin TT’deki karşılığı *yumuşak karakterli*’dir. Aynı zamanda Hedef metinde fazladan kullanılan kelime görülmektedir. *Huy* ve *tabiat* kelimesi anlam olarak bir birine yakındır.

KM: *Bircə dişləri ağappaq idi.* (s.:107)

HM: Bir tek dişleri apaktı .(s.:99)

: Sadece dişleri bembeyazdı.

Kaynak metinde verilen örnekte *ağappaq* kelimesine karşılık “apak” *çok beyaz* (Türkçe Sözlük:2003,107) sıfatı kullanılmıştır. Hedef metinde kullanılan kelime, günümüz Türkçesi’nde kullanılmadığından; *bembeyaz* kelimesinin kullanımı daha doğru olacaktır.

KM: *Bazarda tanış etçim yoxdur.* (s.:187)

HM: Pazarda tanış etçim de yoktur. (s.:171)

: Pazarda tanıdık kasap yoktur.

AZT’de, *etçi*, “kasap” anlamında kullanılırken; TT’de “etçi” sadece halk ağızlarında bilinmektedir. Bu nedenle anlaşılır bir aktarım sağlamak için, *kasap* kelimesinin kullanılması gerekmektedir.

KM: *Elə bil ürəyi bu qapının arasında qaldı.* (s.:296)

HM: Sanki yüreği bu kapının ardında kaldı. (s.:265)

: Sanki yüreği kapının arasında kaldı.

Yukarıda incelenen örnekte, yanlış kelime kullanımı nedeniyle anlam kayması görülmektedir. *Arası* ve *ardı* kelimeleri, farklı anlamlar taşımaktadırlar. Kaynak metinde *kapı kapanırken arasında kalmak* anlamı görülse de; hedef metinde, *kapı kapanırken içeri girmeden ardında kalmak* anlamını ifade etmektedir.

KM: *Ay ana, axı sən niyə belə edirsən?*(s.:200)

HM: Ay ana, neden böyle ediyorsun? (s.:182)

: Anneciğim, neden böyle yapıyorsun?

Yukarıdaki soru cümlesindeki fiilin aslı korunarak aktarılmıştır. *Etmek* yardımcı fiili TT’ de kullanımdan düşmüş, günümüz Türkçesinde *yapmak* fiiline denk gelmektedir. Oysa hedef metinde aynen uyarlanarak hedef okur kümesi için anlaşılmayan aktarım ortaya çıkarmıştır.

II.3.Yalancı Eşdeğer Kelimeler

Lehçe içi aktarmalarda sorun oluşturan yalancı eşdeğerlilik, kaynak metin ve hedef anlaşma birimindeki kelimelerin anlam alanlarının uyuşmaması sonucu ortaya çıkar. Ses ve yapı bakımından aynı olan ya da aynı kaynaktan geldiği bilinen kelimelerde görülür (Uğurlu 2000: 63, 66).

Bu kelimelerin kaynak metin ve hedef anlaşma biriminde aynı veya benzer ses yapılarıyla bulunmaları aktarıcıları yanıltmaktadır. Kelimenin, yalancı eşdeğer hâle gelmesi belli bir süre içinde meydana gelir ve bu eşdeğerliliğin düzeyi, kavram alanlarındaki örtüşme derecesine göre değişiklik gösterir.

Lehçeler arası ve lehçe içi aktarmalardaki yalancı eşdeğerlilik büyük zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Çünkü lehçe içi aktarmalarda sesçe benzer kelimelerin zaman içinde farklı anlamlar kazanmalarından dolayı, aktarmalarda aktarıcıyı yanıltmaktadır ve doğru karşılıkları bulunmamaktadır. Üstelik benzer görünen kelimelerin kullanım alanlarındaki farklılıklar, kolayca tespit edilemeyecek özellikler de gösterebilir.

Lehçeler arası ve lehçe içi aktarmalarda, dilin sahip olduğu kelime hazinesinden dolayı kelimeler arasında anlam bakımından tam bir örtüşme görülmez. Çünkü bazı kelimeler zamanla ölür; bazıları da toplumların kültür ve değerlerine göre anlamını değiştirir.

II.3. 1.Tam Yalancı Eşdeğer Kelimeler

Aktarmalarda, çoğunlukla rastlanan tam yalancı eşdeğer kelimeler aynı kaynaktan gelmelerine rağmen; anlam alanları hiçbir şekilde örtüşmeyen kelimelerdir. Tam yalancı eşdeğerlilikte, ses bakımından tam bir örtüşme varken; anlam olarak hiçbir örtüşme söz konusu değildir (Resulov 1995: 921; Uğurlu 2000: 63, 66).

Azerbaycan Devleti yıllarca Rus istilasını altında kaldığından, Azerbaycan Türkçesi daha çok Rusça'dan etkilenmiştir. Tarihsel süreçte, Türkçe ve Azerbaycan Türkçesi'nin ortak ana dilden gelen kelimeleri, dil içi ve dil dışı etkileşimler sonucunda değişik anlam kazanarak “yalancı eşdeğerler” e dönüşmüşlerdir.

“Yalancı eşdeğerlerin ortaya çıkışının nedeni, her iki dile yabancı dilden giren aynı kelimenin bu dillerde değişik kavramlara karşılık olarak kabul edilmesi ve yazı dilinde bu şekilde resmîleştirilmesidir. Bir diğer sebep de, ana dilden gelen bazı kelimelerin bu dillerden birinde yazı diline alınmaması sonucu bu kelimelerin konuşma dilinde kalarak zamanla ilk anlamından ve dolayısıyla öteki dildeki anlamından farklı bir anlam ve üslûpta kullanılmasıdır” (Resulov:1995,918).

AZT ve TT arasında yapılan aktarmalarda en çok görülen hatalardan biri de yalancı eşdeğer kelimelerdir. Bu kelimeler ses bakımından benzer olduğundan; aktarıcıyı yanıltabilir. Anlam olarak bir örtüşme olmadığından, kelimeleri bilmeyen birisi veya birileri tarafından anlaşılmaz hale gelir.

KM: *Qapıda qırmızıyanaq kişini gördü.* (s.:212)

HM: Kapıda kırmızı yanaklı kişiyi gördü. (s.:192)

: Kapıda kırmızı yanaklı erkeği gördü.

Kaynak metinde verilen *kişi* kelimesi AZT’de “erkek” anlamında yaygın olarak kullanılırken; TT’de *kişi* “kadın ve erkeğe verilen genel ad” olarak bilinmektedir. AZT’deki anlam ile TT’deki anlam arasında bir bağlantı olmadığı için, bu kelime tam yalancı eşdeğerdir.

KM: *Anası da hiss etmişdi Tahirənin forsunu.* (s.:74)

HM: Annesi hissetmişti Tahire’nin forsunu.(s.:69)

: Tahire’nin havasını annesi de hissetmişti.

AZT’de kullanılan *fors* “havalı, hava atmak, kibirlenmek” (Altaylı:1994,430) olarak bilinmekte; TT’de ise; *fors* “devlet başkanının bulunduğu yerlere, generallerin garnizonlarına ve bu düzeydeki görevlilerin arabalarına çekilen üç veya dört köşeli bayrak; saygınlık, gösteriş” (Türkçe Sözlük: 2005,723) anlamında kullanılmaktadır. *Fors* tam yalancı eşdeğer kelime olduğundan, metinde farklı anlam ortaya çıkmıştır.

KM: *Təhminə Zaurun əlindən yapışdı ve əlini sifətində saxladı.* (s.:30)

HM: Tahmine onun elini tuttu, bir süre yüzünde sakladı Zaur’un elini. (s.:30)

: Tahmine, Zaur’un ellerini tuttu; yüzüne sürdü.

Kaynak metinde kullanılan *saxlamaq* “geçindirmek, hareketini durdurmak, bir şeyi korumak, bir yerde durmaya mecbur etmek, gizlemek, bir şeyi tutarak düşmesini engellemek” (Altaylı:1994,1010) anlamındadır. TT’de *saklamak* “tutmak, gizlemek, birine vermek için

ayırarak, korumak, esirgemek” (Türkçe Sözlük:2005,1687) anlamında kullanılmaktadır. İki lehçe arasında tamamen örtüşmeyip; yakın anlam taşıdıkları için, bu kelimeyi yalancı eşdeğer olarak kabul etmek gerekir.

II.3. 2. Kısmî Yalancı Eşdeğer Kelimeler

Lehçeler arası ve lehçe içi aktarmalarda sıkça karşılaşılan hatalardan biri de kısmî yalancı eşdeğer kelimelerdir. Ses ve yapı bakımından aynı olan veya aynı kaynaktan hedef anlaşma biriminde de bulunması sonucu meydana gelir. Bu kelimelerin anlamları birbiriyle tam örtüşmemektedir. Bu durum kısmî yalancı eşdeğerliliği ortaya çıkarır. Kısmî yalancı eşdeğer kelime örnekleri aşağıda incelenmiştir.

KM: *Səhər otağın döşəməsinə süzülürdü.* (s.:169)

HM: Sabah odanın döşemesine süzülüyordu. (s.:154)

: Sabah güneşi odanın zeminine süzülüyordu.

AZT’de döşeme, “zemin; pilavın altına konarak pişirilen et, tavuk; odanın alt kısmını örten tahta” (Altaylı:1994,315) anlamında kullanılırken; TT’de *döşeme*, “yapılarda taban üzerine döşenen tahta kaplama; bir yapının döşenmesine yarayan her türlü mefruşat, eşya” (Türkçe Sözlük: 2005, 570) anlamına gelmektedir. Kısmî yalancı eşdeğer olan bu kelimenin, hedef metinde aslı uyarlanarak aktarım yapıldığı görülmektedir. Her iki metinde kullanılan *sabah* kelimesi, “sabah güneşi” anlamına gelmektedir.

KM: *Qablar pəncərə ağzına yığılmıştı* (s.:33)

HM: Kap kakak pencere önüne yığılmıştı. (s.:33)

: Tabaklar pencere önüne dizilmişti.

Her iki metinde kısmî yalancı eşdeğer kelime hataları bulunmaktadır. AZT’de *yığmak*, “yere toplamak; kötü günler için saklamak, toplamak; götürmek” (Altaylı:1994:1251)olarak yaygın kullanıma sahipken; TT’de bu kelime *üst üste koymak; biriktirmek; toplamak* (Türkçe Sözlük: 2005,2178) anlam daralmasına uğrayarak, kısmî yalancı eşdeğer görevini üstlenmiştir ve ortaya farklı bir anlam çıkmıştır. Metinde kullanılan *yığmak* ” üst üste dizmek “anlamında kullanılmıştır.

KM: *Sakit uzanıb yata bilərdi* (s.:15)

HM: Sakin uzanıp yatabilirdi. (s.:17)

: Sakin uzanıp uyuyabilirdi.

AZT’de, yaygın kullanılan *yatmak kelimesi*, “uyumak” anlamındadır (Altaylı:1233). TT yazı dilinde çok yaygın olmayan *yatmak*, “bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak; uyumak ve dinlenmek için yatağa girmek; eğilmek; boş yere beklemek” (Türkçe Sözlük:2003,2147) anlamına karşılık gelmektedir. Hedef metindeki cümlenin, aslını uyarlamadan kaynak metindeki gibi aktarmak gerekir.

KM: *Lifti idarə edən oğlan Zauru görüb gülümsədi.* (s.:16)

HM: Asansörü idare eden genç Zaur’u görünce gülümsündü. (s.:18)

: Asansörü kullanan genç, Zaur’u görünce tebessüm etti.

Her iki lehçede bulunan *idare etmek* birleşik fiili, AZT’ de “yönetmek, yol göstermek; bazı vasıtaları, cihazları belirli tarafa yönlendirmek; kifayet etmek, geçindire bilmek” anlamında bilinmektedir; fakat *yönetmek* ve *yönlendirmek* (Altaylı: 674) anlamında daha yaygındır. TT’ de ise; *yönetmek* “örtbas etmek, tutumlu olmak, kullanmak” (Türkçe Sözlük: 2005) biçiminde bilirse de; *örtbas etmek* birleşik fiili daha yaygın kullanım alanına sahiptir. Bu nedenle, hedef metindeki *idare etmek* birleşik fiili, kısmî yalancı eşdeğer kelime olup; yanlış ve anlaşılmaz aktarım ortaya çıkarmaktadır.

KM: *Öz zəyifliyindən utanırmış kimi gülümsədi.* (s.:155)

HM: Kendi zayıflığından utanıyormuş gibi gülümsedi. (s.:141)

: Güçsüzlüğünden utanıyormuş gibi gülümsedi.

Kaynak metinde kullanılan *zəyif kelimesi*, “güçsüz, kuvvetsiz, iradesi olmayan” (Altaylı:1994,1276) anlamında kullanılmaktadır. TT’de bu kelime, “eti yağı az olan, sıska, cılız, sağlamlığı dayanıklılığı olmayan, yeteneksiz, güçsüz” (Türkçe Sözlük: 2005,2226) anlamına gelmektedir. Metindeki örneklerde ise *zayıf kelimesi*, “güçsüzlük” anlamında kullanılmıştır.

KM: *Təminəylə əlaqəni kəsmək düzgün deyil.* (s.:249)

HM: Tahmine’yle alakayı kesmeye lüzum yok. (s.:225)

: Tahmine’yle münasebeti kesmeye gerek yoktur.

Yukarıdaki metinde bulunan *alaka* kelimesinin her iki lehçede anlamları farklıdır. AZT’ de *alaka*, “karşılıklı ilişki, münasebet, yakınlık, âşık olma durumu, merak, ilgi” (Altaylı:1994:361) iken, TT’de “ilgi, gönül bağı” (Türkçe Sözlük:2005,65) anlamı bilinmektedir. Kaynak metindeki *alakayı kesmek*, “münasebeti, iletişimi kesmek ” anlamında kullanılmıştır. TT’de bu şekilde kullanımı pek yaygın değildir.

KM: *Səni də yaman sevirdi, Zaurik.* (s.:300)

HM: Seni de yaman seviyordu, Zaurcuk. (s.:268)

: Seni de çok seviyordu, Zaurcuk.

Her iki lehçede bulunan *yaman* kelimesi, kısmî yalancı eşdeğer olup; AZT’ de “kötü, merhametsiz, insafsız; çok fazla, şiddetli” (Altaylı:1216) ; TT’ de , “alışılmışın üzerinde olan; kötü, korkulan” (Türkçe Sözlük:1998, 2379) anlamında kullanılmaktadır.

II.4. Yaygın Kullanılmayan, Kullanımdan Düşmüş Kelime ve Birleşik Fiiller

Eski kaynaklarda yer alan bazı kelimeler, deyimler, terimler, kalıplaşmış sözler birçok nedenden ötürü zaman içinde unutulup gitmiştir.

Aksan'ın ifadesiyle, kelimenin ölümü, “bir kelimenin bir dilde yavaş yavaş unutulup bir zaman sonra artık kullanılmaz hâle gelmesidir” (Aksan:1969,97). Ayrıca bu durum sadece Türkçe'de değil; dünya dillerinde de görülür.

Bazı kelimelerin Türkçe'de karşılığı bulunduğu hâlde; çeşitli sebeplerle yabancı dillerden alınıp dile yerleştikten sonra, öncekilerin zamanla unutulmasına sebep olmuştur.

İki yakın lehçe olan AZT ve TT dil hazinesinde ses ve anlam bakımından benzer kelimeler vardır. Bu kelimelerin bazıları günümüz Azerbaycan Türkçesi'nde kullanılmaktadır, TT’de ise, eş anlamı tercih edilerek işlevini kaybetmiştir. Aktarılan metinde bu tür kelimelere rastlanmıştır ve aşağıdaki gibi örneklendirilmiştir;

KM: *Çünkü istedad bizdə nə gəzər.* (s.:108)

HM: Çünkü istidat bizde ne arar . (s.:108)

: Çünkü yetenek bizde ne arar.

KM: *Anasının fantastik fərziyyələri gülməli gəlirdi.* (s.:140)

HM: Anasının hayali faraziyeleri gülünç geliyordu. (s.:128)

: Annesinin varsayımları onlara gülünç geliyordu.

KM: *Manafın sabiq mənziliydi.* (s.:207)

HM: Manaf'ın sabık konutuydu. (s.:188)

: **Manaf'ın eski eviydi.**

KM: Müxtəlif sənədlər düzəldirdi. (s.:307)

HM: Muhtelif evraklar hazırlıyordu. (s.:273)

: **Çeşitli evraklar hazırlıyordu.**

KM: Mədinə dünənki verilişi söyürdü. (s.:267)

HM: Medine dünkü programı tenkit ediyordu. (s.:240)

: **Medine dünkü programa küfrediyordu.**

Yukarıdaki örneklerin tamamında AZT'de yaygın kullanılan, TT'de kullanımdan düşmüş kelimeler bulunmaktadır. AZT'de, *fərziyyə* TT'de *faraziye* “tahmin, varsayım” (Türkçe Sözlük, 2003:680); AZT'de *istedat*, TT'de *istidat* ,“yaratılıştan ya da sonradan edinen yetenek” (Türkçe Sözlük, 2005, 988); AZT'de *sabiq*, TT'de *sabık*, “eski, önceki”, AZT'de *müxtəlif*, TT'de *muhtelif* , “çeşit çeşit; zıt, birbirini tutmayan” (Türkçe Sözlük:1998,21909); AZT'de *söymək*, “küfür etmək” TT'de *tenkit etmək*, “*eleştirmek*” (Türkçe Sözlük:1998, 2190) kelimeleri her iki lehçede (son örnek istisna olmakla) aynı anlama gelmektedir; fakat AZT'de sık kullanıldığı halde, TT'de zamanla işlevini kaybederek kullanımdan düşmüştür.

KM: Elə bil Zaurun sözlərini eşitmədi. (s.:32)

HM: Tahmine sanki işitmedi Zaur'un sözlerini. (s.:33)

: **Tahmine sanki Zaur'un sözlerini duymadı.**

KM: Yâd okean sahilində. (s.:17)

HM: Yâd okyanus sahilinde. (s.: 19)

: **Yabancı okyanusun sahilinde.**

KM: Dəvə belini xatırlatan yastı damlar. (s.:250)

HM: Deve belindeki hörgüçleri hatırlatan yassı damlar. (s.:225)

: **Deve belini hatırlatan düz damlar.**

Kaynak metinde bulunan *eşitmək, gödək, qohum, əqrəba, yad, yastı*, hedef metne aktarımı *işitmək*, “duymak, “güdük”, tamamlanmamış, kısa, büyümemek” *hısım akraba* “yakın ve uzak bütün akrabalar”, *yad*, “yabancı” anlamına gelmektedir; fakat son örnekte bulunan *yassı* “düz”; (Türkçe Sözlük, 1998,2141), AZT’de ise “yüzeyi düzgün olan, batık basık gibi olan” (Altaylı,1994,1230) anlamını ifade eden yalancı eşdeğer kelimedir. Son örnekte hedef metindeki *hörgüç* kelimesi, fazladan kullanılan kelimedir. Bu kelimeler, AZT yazı dilinde sık kullanılırken; TT’de kullanımdan düşmüştür.

KM: *Hər halına bəxtiyarlıq hopmuşdu.* (s.:169)

HM: Her haline bahtiyarlık sinmişti. (s.:154)

: Her haline mutluluk sinmişti.

KM: *Nə qədər yalan riya olarmış.* (s.:158)

HM: Yalan, riya ne kadar devam edebilir. (s.:144)

: Ne kadar yalan, ikiyüzlülük varmış meğerse.

KM: *Liftə minəcək, tabut kimi ağır və əzəmətli gelecek.* (s.:313)

HM: Asansöre binecek, tabut gibi ağır ve azametli gelecek. (s.:278)

: Asansöre bindiğinde, asansör lahit gibi görünecek.

KM: *Mən bunu nöqsan olaraq saymıram.* (s.:262)

HM: Ben bunu noksan olarak görmüyorum. (s.:236)

: Ben bunu kusur olarak görmüyorum.

KM: *Sağ əl fəaldır, işləkdir, olmuş ve indi bu saat olacaq işləri göstərir.* (s.:30)

HM: Sağ el fâaldır, iş yapar, olmuş ve şu anda olacak işleri gösterir. (S:31)

: Sağ el aktif iş yapar; olmuş ve şu anda olacak işleri gösterir.

Yukarıdaki kelimelerin çoğu Osmanlı Devleti döneminde sık kullanılmıştır; fakat tarih boyu değişen çağ, değişen ihtiyaçlar ve gelişen teknolojiyle beraber bu kelimelerin çoğu işlevini kaybetmiş ve her geçen gün kullanımdan düşmektedir. Her iki lehçede *bahtiyarlık* ,

“mutluluk” (Türkçe Sözlük:2005,185); *riya*, “inandığı ve düşündüğü gibi davranmama, ikiyüzlülük” (Türkçe Sözlük:2005,1659); *azametli*, “ulu, gururlu, görkemli, debdebeli” (Türkçe Sözlük:2005,166); *noksan*, “eksik, kusur” (Türkçe Sözlük: 2005,1479); *faal*, “çok çalışan, hareketli, aktif” (Türkçe Sözlük: 2005, 75) anlamını taşımaktadırlar. TT’de bu kelimeler, sözlüklerde bulunmasına rağmen; hedef okur kitlesi tarafından sık kullanılmamaktadır.

KM: *Zaur özündə bir laqeydlik, boşluq, toxluq hissedirdi.* (s.:23)

HM: Zaur kendisinde bir lakaytlık, boşluk, tokluk hissediyordu. (s.:24)

: Zaur kendisinde bir umursamazlık boşluk, tokluk hissediyordu.

KM: *Yol verin, yoldaş kesçin.* (s.:296)

HM: Yol verin, yoldaş geçsin. (s.:264)

: Yol verin, arkadaş geçsin.

KM: *Okeanları aşsın sərhədləri kesçin.* (s.:12)

HM: Okyanusları aşsın serhatları geçsin.(s.:15)

: Okyanusları aşsın, sınırları geçsin.

KM: *Elə bil qədim bir kitabın ağır səhifəsini açır.* (s.:14)

HM: Sanki kadim bir kitabın ağır sayfasını açıyordu. (s.:17)

: Sanki eski bir kitabın ağır sayfasını açıyordu.

KM: *Qayıt evinizə ananı babanı bədbəxt etmə.* (s.:175)

HM: Dön evine, ana babanı bedbaht etme. (s.:159)

: Evine dön, anne babanı mutsuz etme.

KM: *Axmaqlığı üzündən xam xəyallara qapıldı.* (s.:249)

HM: Ahmaklığı yüzünden ham hayallere kapıldı. (s.:225)

: Düşüncesizliği yüzünden boş hayallere kapıldı.

Lakaytlık, “ilgisiz, umursamaz, kayıtsız biçimde” (Türkçe Sözlük: 1998, 1295); *yoldaş*, “yol arkadaşı, dost” (Türkçe Sözlük: 2005,2191); *serhat*, “sınır boyu” (Türkçe Sözlük: 1998, 1945); *kadim*, “eski” ; *bedbaht*, “mutsuz, talihsiz” (Türkçe Sözlük: 2005, 253), son örnekteki *ham* ifadesi, AZT’de “ehil olmayan (hayvan); ekilmemiş” ; TT’de “yenecek kadar olgun olmayan; işlenmemiş madde; gerçekleşme imkânı olmayan” anlamına gelmektedir. Bu nedenle *ham* kelimesi yalancı eşdeğer sayılabilir.

KM: *Gələcək nəsillərə yadigar qalsın.* (s.:20)

HM: Gelecek nesillere yadigâr kalsın. (S:22)

: Gelecek nesillere hatıra kalsın.

KM: *Niyə sən bizim məsələləri Dadaşla müzakirə etmişsen?*(s.:227)

HM: Neden sen bizim meseleleri Dadaş’la müzakere ediyorsun? (s.:206)

: Neden sen bizim meseleleri Dadaş’a konuşmuşsun?

KM: *Təsvir və təsəvvür edilməyəcək bir zövq duyulurdu.* (s.:152)

HM: Tasvir ve tasavvur edilemeyecek bir zevk hissediliyordu. (s.:138)

: Müthiş bir zevk hissediliyordu.

KM: *Moskvada kino institunda təhsil almışam.* (s.:116)

HM: Moskova’da sinema yönetmenliđi tahsili gördüm. (s.:107)

: Moskova’da sinema enstitüsünde yönetmenlik eğitimi aldım.

KM: *Sabah işdən tez gəl’ dedi.* (s.:268)

HM: Yarın işten biraz tez gel’ dedi. (s.:242)

: ‘Yarın işten erken gel’ dedi.

KM: *İçgi Zauru qəm dəryasına qarq eləmişdi.* (s.:121)

HM: İcki Zauru gam denizine gark etmişti. (s.:111)

: **İcki Zaur’u efkarlandırmıştı.**

KM: *Tarix mənim dəqiq yadımdadır.* (s.:20)

HM: Tarih benim iyice hatırımdadır. (s.:22)

: **Tarih, benim tamı tamına aklımdadır.**

KM: *Görüşmək üçün heç bir təşəbbüs göstərməyəcəm.* (s.:34)

HM: Görüşmek için hiçbir teşebbüs göstermeyeceğim. (s.:34)

: **Görüşmek için hiçbir çaba göstermeyeceğim.**

Her iki lehçede kullanılan *yâdigar kalmak*, “bir olayı, bir kimseyi hatırlatan bir nesne” (Türkçe Sözlük: 2005, 2104); *müzakere etmek*, “bir konuyu görüşmek, konuşmak” (Türkçe Sözlük: 1998,1620); *tayin etmek*, “kararlaştırmak, atamak, belli etmek, ayarlamak” (Türkçe Sözlük: 1998, 2158); *tasavvur etmek*, “göz önüne getirmek, canlandırmak” (Türkçe Sözlük: 1998, 2144); *tahsil görmek*, “yüksek öğrenimde bulunmak” (Türkçe Sözlük:1998, 2115); *tez gelmek*“, çabuk olan, süratli gelmek” (Türkçe Sözlük: 1998, 2211) anlamını ifade etmektedir. Kaynak metindeki son iki örnekte *yadında olmaq*, “aklında olmak” birleşik fiiline karşılık gelen kelime, hedef metinde *hatırında olmak*, “unutmamış olmak, hafızada olmak” ifadesi verilmiştir; fakat kaynak metindeki bu fiil, kullanımdan düştüğü için daha yakın anlama gelen birleşik fiilin kullanılması gerekmektedir. Son örnekte, *təşəbbüs göstərmək* fiilinin aslı ayarlanarak, hedef metne *teşebbüs göstermek* şeklinde aktarılmış; oysaki bu kelime TT’de, teşebbüs etmek “girişmek, el atmak”, biçimindedir.

II.5. Kelimeler Arası Uyumsuzluk ve Yanlış Kelime Kullanımı

Hedef metindeki kelime, kaynak metindeki kelimeyle uyumsuz olduğu zaman, kelimeler arası uyumsuzluk hataları meydana gelir.

Hataların temelinde, kelimelerin veya ifadelerin hedef anlaşma birimindeki karşılıklarının iyi bilinmemesi gelmektedir. Hedef metindeki kelime, bağlama uymadığından, kaynak metindeki anlamdan farklı anlam ortaya çıkar.

Azerbaycan Türkçesi'ndeki bazı kelimelerin Türkiye Türkçesi'nde var olan şekliyle algılanması, Azerbaycan Türkçesi gramerine hâkim olmadan ve söyleyiş farklılıklarının anlama katacağı zenginlikleri göz önünde bulundurmadan yapılan aktarmalar, sadece kelime yığını oluşturacaktır. Bu hata türleri aşağıdaki örneklerde incelenmiştir;

HM: *Portfelin içində kolbasa, pendir birdə gündəlik qaygıları olacaqdı.* (s.:310)

KM: Çantasının içinde sosis, peynir, bir de günlük kaygıları olacaktı. (s.:276)

: Çantasının içinde salam, peynir bir de günlük kaygıları olacaktı.

HM: *Həmin o bağın yanından keçirdilər.* (s.:268)

KM: İşte o parkın yanından geçiyorlardı. (s.:241)

: İşte o bahçenin yanından geçiyorlardı.

Yukarıda verilen ilk örnekte *kolbasa* AZT'de “salam” anlamına gelmektedir. TT'de yanlış karşılık seçilerek *sosis* kelimesiyle aktarılmıştır.

İkinci örnekte ise; *bağ*, “küçük bireysel bahçe, meyve ağaçları dikilmiş yer, yeşillik alan, bağlanacak iplik, kendir; birleştiren ilgi uyandıran ilişki” (Altaylı:1994:82) anlamında kullanılırken; TT'de *park* “halkın hava alması için düzenlenmiş ağaçlık ve çiçekli büyük bahçe ” anlamına gelmektedir. Bu nedenle aktarmada yanlış kelime kullanılmıştır.

HM: *Danışiq hənirtləri eşidilirdi.* (s.:6)

KM: Danışık gürültüleri duyulurdu.(s.:10)

: Alçak sesli konuşmalar duyuluyordu.

HM: *Nə rəngdədirlər onlar?* (s.:12)

KM: Hepsi çeşitli renkteydiler? (s.:14)

:Onlar hangi renktedirler?

KM: *Nece yani? Hara belə?televiziyaya.* (s.:21)

HM: *Nasıl yani? Ne demek oluyor bu? Televizyona geçiyorum.* (s.:23)

: **Nasıl yani? Nereye böyle?** Televizyona geçiyorum.

Yukarıdaki verilen ilk örnekte *hənirti* kelimesinin karşılığı yanlış seçilerek, *gürültü* kelimesiyle aktarılmıştır. Oysa ki; AZT’de *hənirti*, “alçak sesli konuşma” anlamına gelmektedir. Son iki örnekte görülen *nə rəngdədirlər onlar ?*, “onlar hangi renktedirler?”, *hara belə?* “nereye böyle?” cümleleri anlam olarak birbiriyle alakası olmayan biçimde aktarılmıştır.

KM: *Eşitməyibsən, aşiq nə deyib?* (s.:22)

HM: *Bilmiyor musun* âşığın ne dediğini? (s.:24)

: **Sen daha duymadın mı âşığın ne dediğini?**

KM: *Bu kızdan nə xoşu, nə acığı gelirdi, elə bil o heç yoxmuş.* (s.:27)

HM: Bu kızdan ne hoşlanıyor ne de nefret ediyordu, *ona bir şey demiyordu* .(s.:28)

: **Sanki hiç yokmuş gibi, bu kızdan ne hoşlanıyor ne de nefret ediyordu.**

Bahsedilen örneklerde *eşitməyibsən* ,“duymamış mısın?”; *elə bil o heç yoxmuş* ,“sanki hiç yokmuş” şeklinde hedef metne aktarılması gerekirken; kaynak metinden önemli ölçüde saparak aktarılmıştır.

KM: *Qoy məni öldürsünlər bir alagöz qız üstə.* (s.:184)

HM: Seni bir *ela göz* kız için öldürseler, razı olur musun? (s.:168)

: **Ela gözlü kız için beni öldürmelerine razıyım.**

KM: *Şkafın rəflərinə şüşələr düzülüşdü.* (s.:33)

HM: *Rafın* gözlerine şişeler dizilmişti. (s.:33)

: **Şişeler dolabın raflarına dizilmişti.**

KM: *Qızına paltı almayı düşünəcəkd.* (s.:310)

HM: Kızına *manto* almayı düşünecekti. (s.:276)

: **Kızına kaban almayı düşünüyordu.**

Kaynak metinde verilen örneklerde, *alagöz*, *şkağ* kelimelerinin hedef metinde karşılıkları yanlış seçilmiştir. *Alagöz*, “açık mavi göz” ; *şkağ*, “dolap” anlamına gelmektedir ve üçüncü örnekteki *raf* kelimesi “üstüne bir şey dizilen metalden ya da tahtadan olan malzeme” anlamına gelmektedir. Hedef metindeki *rafın gözü* ifadesi tercih edilmemelidir. Son örnekte kullanılan *palto* kelimesine karşılık gelen anlam, hedef metinde “manto” kelimesinin aktarımı ile anlam kaymasına neden olmamasına rağmen; günümüz Türkçesi'nde yaygın olmayan bir kullanım biçimi ortaya çıkarmıştır.

KM: *Təhminənin evinə köçəndən bəri ilk dəfə bazara getdi.* (s.:186)

HM: Tahmine'nin evine geldikten sonra ilk kez pazara gitti. (s.:170)

: Tahmine'nin evine taşındıktan beri ilk kez pazara gitti.

KM: *Bu nə qaçaqaçdır?* (s.:62)

HM: Bu ne surettir? (s.:59)

: Bu ne aceledir?

Qaçaqaç, “acele, aceleci”; *köçmek*, “taşınmak” anlamını ifade etmektedir.

KM: *Bâza müdirləri alverçilərdi onun tanıdıqlar.* (s.:54)

HM: Depo müdürleri alışverişçiler falandı onun tanıdıkları. (s.:52)

: Onun tanıdıkları depo müdürleri, tüccarlardı.

Kaynak metindeki *alverçi* kelimesinin, hedef metinde doğru karşılığı verilmemiştir. AZT'de *alverçi*, “alışveriş yapan kimse, tüccar” anlamına gelmektedir. Kelimenin aslı uyarlanarak aktarılması sonucunda, yazı dilinde bulunmayan bir kelime ortaya çıkmıştır.

KM: *Təhminə qollarını şərf kimi Zaurun boğazına doladı.* (s.:234)

HM: Tahmine kollarını boyunbağı gibi Zaur'un boğazına doladı. (s.:212)

: Tahmine, kollarını sımsıkı Zaur'un boğazına doladı.

KM: *Bütün gün elə darıxdım ki sənin üçün.* (s.:112)

HM: Bütün gün öyle arzuluyordum seni ki. (s.:103)

: Bütün gün öyle özledim ki seni.

İlk örnekte *şərf*, “atkı” anlamını ifade etmektedir ve hedef metindeki *boyunbağı*, TT’de “gömlek yakasının altından geçirilip süs olarak bağlanan uzun, enli kumaş parçası”; AZT’de ise “kolye” anlamına gelmektedir. Bu kelime, iki lehçe arasında yalancı eşdeğerdir. Son örnekte *darıxmaq* kelimesinin anlam karşılığı yanlış olup; *özlemek* fiiliyle aktarılmalıdır.

KM: *Nə olur olsun mənim ona rəğbətım var.* (s.:204)

HM: Ne olursa olsun ben onu seviyorum. (s.:185)

: Ne olursa olsun benim ona saygım sonsuzdur.

KM: *Spartakın hesabına keflə yaşaya bilərsən.* (s.:99)

HM: Spartakın hesabına rahatlıkla bütün ömrün boyu yiyip içebilirsin. (s.:92)

: Spartak sayesinde keyfince yaşayabilirsin.

Yukarıdaki ilk iki örnekteki cümlelerin anlam olarak aktarımı doğru yapılmamıştır. Kaynak metinde kullanılan *ona rəğbətım var*, “ona saygım var”, *keflə yaşaya bilərsən* “keyfince yaşayabilirsin” şeklinde aktarılmalıdır. Aynı zamanda, ikinci örneğin hedef metninde fazladan kelime kullanımı da görülmektedir.

KM: *Əynində mixəyi kostyum vardı.* (s.:225)

HM: Üstünde kahverengi elbise vardı. (s.:230)

: Üzerinde kahverengi bir kıyafet vardı.

Yukarıdaki örnekte verilen *kostyum*, AZT’de “ceket pantolon ve yelekten oluşan erkek elbisesi” olarak bilinmektedir. TT ve AZT’de aynı anlamı karşılamakla beraber; “kadınlar ve tiyatro için tasarlanan elbise” anlamını da ifade etmektedir. Bu kelime, kısmi yalancı eşdeğer kelimedir. *Elbise* kelimesi yerine, *kıyafet* kelimesinin kullanımı daha doğru olacaktır. Aynı zamanda hedef metinde kullanılan *sırtındaki* kelimesi yerine *üstümdeki kıyafet* şeklinde aktarılması daha doğru olacaktır.

KM: *Gələcək yeznəylə pərdəni aradan götürməyin nə mənası vardı?* (s.:164)

HM: Müstakbel enişteyle kavgalaşmanın ne manası vardı? (s.:149)

: **Müstakbel enişteyle arayı açmaya ne gerek vardı.**

KM: *Bir tikə abır həya yoxmuş sifətində.* (s.:164)

HM: Bir damla hâya yokmuş suratında. (s.:149)

: **Biraz edep kalmamış yüzünde.**

Yukarıdaki ilk örnekte bulunan *aradan perde götürmek* deyimini, Azerbaycan Türkçesi'nde “arayı açmak, limonî olmak” anlamını bildirmektedir. Hedef metinde *arası açılmak* deyimiyile kullanılması gerekirken; TT’de kullanımı görülmeyen *kavgalaşmak* fiiliyle aktarılmıştır. İkinci örnekte ise; AZT’de *Abır hâya* “ar, namus” anlamına karşılık gelmektedir. Bu ifade, her iki metinde mecaz anlamına bürünerek *bir tike abır hâya vebir damla hâya* şeklinde aktarılmıştır.

II.6. Kelime Fazlalığı

Kaynak metindeki her kelimenin dikkate alınması ve hedef anlaşma birimindeki karşılığının tespit edilmesi gerekirken; gereksiz kelime kullanımları görülmektedir. Ancak, kaynak metindeki her kelimenin birebir karşılığı bulunmayabilir. İncelenen metinde, kaynak metinde bulunmayan; fakat hedef metinde bulunan fazladan kelime kullanımı görülmektedir. Fazladan kelime kullanımı yerine, metnin derin yapısını en iyi ifade edecek olan kelimeler tercih edilmelidir. Aşağıdaki örneklerde bu hatalara rastlanmaktadır;

KM: *Liflin hərəkəti ve bütün başqa səslər kəsildi.* (s.:5)

HM: Asansörün duruş ve hareket ediş sesleri ve başka sesler kesildi. (s.:9)

: **Asansörün hareketi ve bütün başka sesler kesildi.**

Kaynak metinde *asansörün hareket edişi* anlatılmaktadır; fakat hedef metinde *asansörün duruş ve hareket ediş sesleri*, fazladan kelimeyle kullanılmıştır. Bu nedenle, cümle gereksiz yere uzatılmıştır.

KM: *Zaur indi azadlığa hazır deyildi.* (s.:14)

HM: Zaur şimdi azatlığa, özgürlüğe hazır değildi. (s.:17)

: **Zaur şimdi özgürlüğe hazır değildi.**

Kaynak metindeki cümlede hedef metinde verilen *özgürlük* kelimesi bulunmamaktadır ve anlam için gerekli değildir. Çünkü *azatlık* ve *özgürlük* eşdeğer kelimedir.

KM: *Qasırga harada qopacaq ıldırım haradan çaxacaq.* (s.:172)

HM: Kasırğa nerede kopacak, gök gürültüsü ne zaman olacak .(s.:157)

: Kasırğa nerede kopacak, şimşek nerede çakacak.

Kaynak metinde verilen cümle örneğinde, *yıldırımın nereden çakacağı* anlatılmaktadır. Hedef metinde ise; anlama uymayan *yıldırım ne zaman çakacak* ifadesi görülmektedir. *Ne zaman* değil; *nereden* zarfının kullanılması sonucunda anlamdan sapma ortaya çıkmıştır.

II.7. Kelime Eksikliği

Çeviride ya da aktarımda, iki dil birimi arasında bütün kelimelerin aktarılması her zaman mümkün olmayabilir. Kaynak metindeki bir kelimenin, aktarımda dikkate alınmaması sonucunda hedef metinde kastedilen anlamdan başka bir anlam ortaya çıkar. Kaynak metindeki her unsur dikkate alınmalı; bunların karşılıkları hedef anlaşma biriminde tespit edilmelidir.

İki lehçe arasındaki aktarma zamanı, kaynak metindeki kelimelerin hedef metinde dikkate alınmaması sonucunda; kaynak metin üslûbu zarar görmüş ve farklı anlamlar ortaya çıkmıştır. Bunlar aşağıdaki örneklerle incelenmiştir;

KM: *Bu tanış səsərlə okeanın uğultusu kəsildi.* (s.:5)

HM: Bu seslerle birlikte okyanusun uğultusu da kesilmişti. (s.:9)

: Bu tanış seslerle birlikte okyanusun uğultusu da kesilmişti.

Hedef metinde verilen örnekte, kaynak metindeki *tanış* kelimesinin bulunmaması, anlam olarak iki cümlenin birbiriyle uyumsuzluğunu ortaya koymuştur.

II.8. Birleşik Fiiller

Bir isimle yardımcı fiil veya isim soylu bir ya da birden fazla kelimeyle esas fiilin birleşmesinden oluşan kavramı karşılayan fiil biçimlerine birleşik fiiller denir.

Birleşik fiiller, gerçek anlamını korumuş fiiller ve gerçek anlamını kaybederek deyimleşmiş birleşik fiillerden oluşmaktadır. Gerçek anlamını korumuş ya da çeşitli işlev incelikleri kazanmış fiillerin bir grubu, *isim / sıfat-fiil / et-, eyle-, yap-, kıl-, ol- ve bulun-* yardımcı

fiilleriyle yapılırken; diğer bir grup birleşik fiil de bir yanı *zarf-fiil* bir yanı *tasvir fiili* kuruluşundadır(Korkmaz 2003: 791).

II.8. 1. Aslını Koruma

Kaynak metinde kullanılan birleşik fiilin hedef metinde aynı şekilde bulunmaması ve kullanılmamasına rağmen; aslı korunarak aktarıldığı zaman, mevcut hatalarla karşılaşılabilir. Oysa bu fiiller tam karşılıklarıyla aktarılabilir. Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi arasında birleşik fiillerde çok farklılık bulunmadığından, aktarmalarda az sayıda hata yapıldığı görülmektedir.

KM: *Nə gözlerim görsün səni, nə könlüm qubar eyləsin.* (s.:22)

HM: Ne gözlerim seni görsün, ne könlüm gubar eylesin. (s.:24)

: **Ne gözlerim görsün seni, ne de kalbim sızlasın.**

Yukarıda bahsedildiği üzere, birleşik fiillerin neredeyse tamamı TT yazı dilinde bulunmaktadır; ancak bu metinde rastlanan *gubar etmek*, “kederlendirmek, dertlendirmek” birleşik fiili TT’de bulunmadığı halde; hedef metne aslı korunarak aktarılmıştır.

II.8.2. Yanlış Birleşik Fiil Kullanma

Kaynak metinde kullanılan birleşik fiilin, hedef metinde tek kelimelik karşılığı aranmadan, uygunsuz kelime ya da kelime grupları kullanımında meydana çıkar. Bunun nedenlerinden biri kaynak metindeki kelime veya kelime gruplarının TT’deki anlamlarının bilinmemesi ve bu durumu dikkate almadan yapılan aktarmalardır.

Aşağıdaki örneklerde yanlış birleşik fiil kullanarak ortaya çıkan yanlış aktarımlı cümleler verilmiştir. Oysa bu kelimelerin TT’ de bulunan karşılıkları tercih edildiği zaman bu sorun ortadan kalkacaktır.

KM: *Zivər xanım oğluna çay təkəndə: atan sənə hədiyyə alıb.* (s.:245)

HM: Ziver hanım oğluna çay dökerken: baban sana hediye aldı. (s.:221)

: **Ziver hanım oğluna çay koyarken baban sana hediye almış.**

KM: *Muxtar çox yaşlı deyil amma başı ağarmışdı.* (s.:107)

HM: Muhtar çok yaşlı sayılmazdı ama başı beyazlamıştı. (s.: 99)

: Muhtar çok yaşlı değildi ama saçı ağarmıştı.

Kaynak metindeki kelimelerin aslı uyarlanarak hedef metne aktarılması sonucu iki lehçe arasında doğru karşılıkları bulunmamış ve anlam kaymaları olmuştur. İlk örnekte kaynak metinde bulunan *çay tökmek*, TT’de “çay koymak” anlamını bildirmektedir; fakat hedef metinde aslı korunarak aktarılması, kaynak cümleyle alakası olmayan aktarım ortaya çıkarmıştır. Çünkü *çay dökmek*, “bir yere, üzerine, istemsizce dökmek” vb. ifadesi taşımaktadır. Dolayısıyla *çay koymak* ifadesinin kullanılması gerekmektedir. AZT’de *başı ağarmaq*, “saçı ağarmak” anlamını bildirmektedir. AZT’de *baş* kelimesi, çoğu zaman *saç* kelimesinin de yerine kullanılmaktadır.

KM: *Hədələyirsən məni, yoxsa xəbərdarlıq edirsən?* (s.:182)

HM: Yoksa tehdit mi ediyorsun, yahut öğüt mü veriyorsun? (s.:165)

: Tehdit mi ediyorsun, yoxsa uyarıyor musun?

KM: *Zaurik sənə bol bol səadət arzulayıram.* (s.:68)

HM: Zaurcuk sana bol bol mutluluk arzuluyorum. (s.:65)

: Zaurcuk, sana mutluluklar diliyorum.

KM: *Avtobusun pəncərələri buz bağlamışdı.* (s.:8)

HM: Otobüsün pencereleri buz bağlamıştı. (s.:11)

: Otobüsün camları buz tutmuştu.

Kaynak metinde verilen birleşik fiillerin hedef metinde karşılıkları yanlış seçilmiştir. *Xəbərdarlıq etmək*, AZT’ de “uyarmak” anlamına gelip; TT’ de karşılığı yanlış seçilerek *öğüt vermek* şeklinde aktarılmıştır. İkinci örnekte, kaynak metinden esinlenerek hedef metne *mutluluk arzulamak* ifadesiyle aktarılmıştır. Kelime, *arzulamak* fiiliyle değil; *dilemek* fiiliyle aktarılmalıdır. Sonuncu örnekte AZT’de *pəncərə* “cam” ve *buz bağlamaq* ifadesi yazı dilinde TT’den farklı olarak daha sık kullanılmaktadır. TT’deki kullanım biçimi, *camları buz tutmaq* tır.

KM: *Sorğu suala tutub ifşa etmək istəyirsən məni?* (s.:158)

HM: Sorğu sualle suçumu açıklatmak istiyorsun bana? (s.:146)

: Sorguya çekip suçumu itiraf etmemi mi istiyorsun?

KM: *Muxtar konyak sifariş verdi*. (s.:113)

HM: Muhtar konyak söyledi. (s.:104)

: **Muhtar konyak sipariş etti.**

KM: *Mən sizi qonaq etmək istəyirdim*. (s.:224)

HM: Sizi ben ağırlamak istiyordum. (s.:203)

: **Ben sizi misafir etmek istiyordum.**

İlk örnekte, *ifşa etmek* birleşik fiili hedef metne *açıklatmak* şeklinde aktarılmıştır. *İfşa etmek*, “açığa çıkarmak” anlamına gelmektedir; fakat kaynak metindeki cümlede *suçunu itiraf etmek* anlamı görüldüğü için, hedef metne *itiraf etmek* birleşik fiiliyle aktarılmalıdır. İkinci örnekte *sifariş vermək* birleşik fiili kullanılmış; hedef metne *söylemek* fiiliye aktarılmıştır ve bu fiil günlük olarak sık kullanılsa da, Türkiye Türkçesi yazı diline *sipariş etmek* biçiminde aktarılmalıdır. Sonuncu örnekte ise; AZT’de *qonaq etmək* birleşik fiili, “misafir etmek, misafir ağırlamak” anlamında kullanılmaktadır. Hedef metindeki *ağırlamak* fiili, *qonaq etmek* birleşik fiili ile aynı anlama sahiptir; fakat hedef metne birleşik fiille aktarım yapılmalıdır.

III. DEYİMLERDEKİ AKTARMA HATALARI

Deyimler, belirli gramer kalıpları içinde bir araya gelen birden fazla kelime veya kelime grubundan oluşup, gerçek anlamından kayarak mecaza dönüşen anlama zenginlik, çekicilik katan kalıplaşmış kelimelerdir (Korkmaz: 2003,175).

Bir kelimenin hem mecaz hem de gerçek anlamı vardır. Kelimenin anlamı gerçek anlamından kaymışsa; o kelime mecazlaşarak deyim dönüşmüştür.

Deyimler tek kelimeyle kurulmaz, en az iki ve daha fazla kelime ile kurulur; fakat çok uzun deyimler anlamını yitirmiş, bozulmuştur.

Aktarmalar yapılırken, deyimlerin tespitinde biçim ve anlam esas alınmaktadır. Biçim yönünde; cümle şeklinde bulunan deyimler esas alınır ve bu deyimler gerçek anlamlarıyla kullanılmakta, cümle şeklinde bulunmayan deyimler ise; çok az kullanılmaktadır.

III.1. Deyimlerin Aktarımındaki Hata Tipleri

Yukarıda bahsedildiği üzere, deyimler kalıplaşmış dil birlikleridir. Bu kalıplaşma durumu, kullanımlarını kaybetmiş bazı kelimelerin deyim çatısı altında birleşmesidir. Tek başına anlam taşımayan bazı kelimeler deyimlere tutunarak hayatta kalabilmektedir. Bu sebeple yazı dilinde ölmüş kelimeler, deyimler içinde yaşamaktadır.

Lehçe içi aktarmalarda, aynı kökten gelen deyimler zaman içinde şekil değiştirmeleri; en esası ağızlarda daha çok farklılaşması, aktarma esnasında sıkıntı doğurur. Böylece, deyimlerin yazı dilindeki ve ağızlardaki şeklini ayırt etmek için sözlüklere başvurulur.

Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi arasındaki deyim farklılıkları fazladır. İncelenen metinlerde aslını koruma, aslını uyarlama, yanlış deyim seçimi, deyimi deyim ile aktarmama türünden hatalara rastlanmıştır. Bu hataların temelinde, kaynak metne sadık kalma ve kaynak metindeki deyim hedef metindeki karşılığının doğru tespit edilememesi vardır.

III.1. 1. Aslını Koruma

Kaynak metindeki bir deyim hedef metinde bulunmamasına rağmen; ses bakımından korunarak aktarılması, aslını koruma hatasını ortaya çıkarır.

Deyimler aktarılırken; Türkiye Türkçesi yazı dilinde, ağızlarda ve Türk lehçelerinde birçok varyantının olması, birtakım hatalara neden olmaktadır. Çünkü en eski tarihî dönemlerden bu yana dilde kullanılan deyimler yapısal olarak çeşitli değişimler geçirmiştir. Bu nedenle, aktarıcılar hedef metinde de aynı ya da benzer ses yapısıyla kullanıldığı yanlışlığına düşmekte ve aslını koruma veya uyarlamalar yapmaktadırlar. Aktarıcıların buradaki rolü de önemlidir; çünkü hangi ağız çevresinde yetiştiği, yazı dilinden ne derece etkilendiği, eğitim durumu vb. hususlar dil kullanımını doğrudan etkilemektedir.

Her dilin kelime hazinesi veya deyim hazinesi aynı değildir. Azerbaycan Türkçesi yazı dilinde veya ağızlarında kullanılan bir deyim herkes tarafından anlaşılabilir. İncelenen metinde Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasındaki aslı korunarak aktarılan deyimler ele alınmıştır;

KM: *Ürəyinə dammış bir duyğunun Təhminə tərəfindən belə dəqiq ifadə olunması qəribə idi (s.:180)*

HM: *Yüreğine damlamış bir duyğunun Tahmine tarafından böyle belirgin şekilde ifade edilmesi garipti. (s.:164)*

: İçine doğmuş bir duygunun Tahmine tarafından böyle belirgin şekilde ifade edilmesi garipti.

Yukarıda verilen aktarmada aslını koruma hatası yapılmıştır. AZT’de kullanılan *üreyine dammaq* deyimi, “hissetmek” anlamına gelmektedir. Bu deyim, TT’de bulunmadığından deyim karşılığı *içine doğmak*’ olarak verilmiştir.

KM: *Cabbar tələsik üyüdüb tökməyə başladı.*(s.:263)

HM: Cabbar hemen öğütüp dökmeye başladı. (s.:237)

: Cabbar, abuk sabuk konuşmaya başladı.

Kaynak metinde görülen deyimın aslı korunarak aktarılması sonucunda, hedef metinde anlaşılmaz bir aktarım ortaya çıkmıştır. Hedef metinde bulunan *öğütüp dökmek* deyimi TT’de bulunmadığı için, tam karşılığı olan *abuk sabuk konuşmak* deyimi kullanılmalıdır.

KM: *Sanki xöşbəxtlik deryasında üzürdü* (s.:265)

HM: Sanki mutluluk deryasında yüzüyordu (s.:250)

:Mutluluktan havalara uçuyordu.

Kaynak metindeki deyim, hedef metinde bu şekliyle bulunmamaktadır. AZT’de bilinen *xöşbəxtlik deryası* deyiminin TT’deki tam karşılığı *mutluluktan havalara uçmak*’tır.

KM: *Bu fikri başından kovacak ve aramla yoluna davam edəcəkdir.*(s.:311)

HM: Bu fikri derhal başından kovacak ve usulca yoluna devam edecekti. (s.:276)

: Bu fikri hemen aklından çıkarıp usulca yoluna devam edecekti.

Kaynak metinde kullanılan *başından qovmaq* deyiminin TT’deki karşılığı “aklından çıkarmak” tır. Hedef metne aslı korunarak aktarılmıştır.

KM: *Başı dövlət işləriyle qarışq olduğu üçün ev işlərinə macal tapmırdı.* (s.:307)

HM: Başı devlet işleriyle karışık olduğu için ev işleriyle uğraşamıyordu. (s.:273)

: Başı kalabalık olduğu için ev işleriyle uğraşamıyordu.

AZT’de *başı qarışq olmaq* deyimi, “işleri çok ve sıkışık durumda olmak; kafasını kaşımaya vakti olmamak” anlamını ifade etmektedir. Aslı korunarak, TT’de kullanılmayan bir deyim ortaya çıkmıştır. Kaynak metindeki deyimın TT’deki karşılığı; *başı kalabalık olmak* deyimidir.

III.1. 2.Aslını Uyarılama

Kaynak metindeki bir deyimın hedef metindeki karşılığı düşünülmeden ses bakımından aslının uyarlanması sonucunda, aktarmalarda hatalarla karşılaşılır. İncelenen metinde, Azerbaycan Türkçesi'nde bulunan, Türkiye Türkçesi'nde bulunmamasına rağmen; deyimlerin ses bakımından uyarlanması sonucu oluşmuş aktarma hatalarına rastlanmaktadır. İki lehçe arasında deyimlerin farklı yönleri bulunduğundan, kaynak metindeki deyimın, hedef metinde ses değışimine uğrayarak aktarılması, hedef cümledeki anlamı değıştirip; kaynak metinle alakasız biçim ortaya çıkarır.

KM: *Təhminə qəsdən onun yaralı yerini qurdalayır zəyif damarını tutur*.(s.:189)

HM: Tahmine kasten onun yaralı yerine basıyor, zayıf damarını arıyor. (s.:172)

: **Tahmine, kasten onun yarasını değıyordu.**

Yukarıdaki örnekte, *damar* kelimesiyle oluşan deyimler görülmektedir. Hedef metinde kullanılan *damarını aramak* deyimini TT'de bulunmamaktadır. Kaynak metindeki *damarını tutmaq* deyimine karşılık gelen deyim, *zayıf tarafını aramak*'tır.

KM: *Alya xanımın tamam tası yatmışdı*.(s.:305)

HM: Alya hanımın artık havası kalmamıştı. (s.:272)

: **Alya hanımın öfkesi yatmıştı.**

Aslı uyarlanan kelimelerden biri de *havası yatmak*'tır. Bu deyim, TT'de bulunmamaktadır. Anlaşılır aktarım yapmak için, TT'deki karşılığı *öfkesi yatışmak* olan deyimini kullanmak daha doğru olacaktır.

KM: *Daha təbəssümdən əsər alamət qalmamışdı sifətində*.(s.:256)

HM: Artık tebessümden eser alamet kalmamıştı suratında. (s.:230)

: **Artık yüzünde tebessümden eser kalmamıştı.**

Yukarıdaki örnekte, kaynak metne sadık kalınarak aslını uyarılama yapılmıştır. Şöyle ki; *eser elamet kalmamak* "eski durumu, hâli, vaziyetinin aynı olmadığı" durumlarında kullanılan bir deyimdir. Hedef metinde de aynı şekilde kullanılmıştır; oysa ki TT'de *eser kalmamak* biçimi kullanılmalıdır.

KM: *Başı damlı dörd kişi bir biriylə qızğın mübahisəyə girmişdi*. (s.:209)

HM: Kafası demli dört kişi birbirleriyle hararetle bir tartışmaya girişmişlerdi. (s.:189)

: **Kafası güzel dört kişi birbirleriyle hararetle bir tartışmaya girişmişlerdi.**

AZT’de kullanılan *başı demli* deyimini TT’de bu şekliyle bulunmadığı için, aktarma yapılırken anlam kayması ortaya çıkmıştır. Doğru aktarım yaparken, Türkiye Türkçesi’nde kullanılan *kafası güzel* deyimini tercih edilmelidir.

III.1. 3. Yanlış Deyim Seçimi

Hedef anlaşma biriminde aynı anlamda deyim bulunmasına rağmen; farklı anlamlara gelen veya anlamı tam olarak yansıtmayan deyimler, aktarmalarda bu tür hatalara neden olmaktadır.

KM: Zaur başını buladı. (s.:188)

HM: Zaur başını salladı. (s.:171)

: **Zaur herşeye karşı çıktı.**

AZT’de bulunan *başını bulamaq*, “başını hareket ettirmekle rahatsız olduğunu veya hoşlanmadığını bildirdiği zaman veya ‘olmaz, hayır ’ anlamında kullanılır. TT’ de *başını sallamak* ifadesi “doğru ya da yanlış her şeye evet” demek anlamına gelmekte olup; yanlış deyim seçilmiştir. Doğru deyim karşılığı ise; *her şeye karşı çıkmak*’ tır.

KM: *Bir an qorxduki Manafın ürəyi gedə bilər*. (s.:142)

HM: Manaf’ın kalp krizi geçirebileceğini düşündü. (s.:131)

: **Manaf’ın kendinden geçebileceğini düşününce çok korktu.**

Kaynak metinde bulunan *ürəyi getmək* deyiminin tam karşılığının tespit edilmemesinden dolayı aktarma hatası görülmektedir. Bu deyim, kaynak metinde “bayılmak” anlamına gelmektedir. Hedef metindeki deyim ise; “kalp hastalığına tutulmak” anlamını ifade etmektedir. Dolayısıyla kaynak metindeki deyim tam karşılığı olan *kendinden geçmek* ifadesi tercih edilmelidir.

KM: *Bu yoxuş lap adamın kələyini kəsir*. (s.:311)

HM: Bu yokuş adamı nefes nefese bırakıyordu. (s.:277)

: **Bu yokuş adamı takatsiz bırakıyor.**

Hedef metinde, kaynak metnin bağlamına uymayan deyim kullanılmıştır. Kaynak metindeki örnekte, *takatten düşürmek*, *yorulmak* anlamı görülmektedir. Hedef metinde, kaynak metin bağlamına ve anlamına uygun gelen *takatsiz düşmek* deyimini kullanılmalıdır.

KM: *Kişini elə qoz qabığına soxub ki yazıq cingirini çıxarmır.* (s.:287)

HM: Eşini öyle bir hale getirmiş yazık sesini çıkaramıyor. (s.:257)

: Kocasını öyle sindirmiş ki yazık sesini çıkaramıyor.

Kaynak metindeki *qoz qabığına soxmaq*, “zor duruma sokmak” anlamını ifade etmektedir; fakat hedef metinde, anlama uymayan bir deyim tercih edilerek aktarma hatası yapılmıştır.

KM: *Ərlərinin başına turp əkmək üç bacının xasiyyətiymiş.* (s.:288)

HM. Eşlerini avucunun içine almak üç kız kardeşin huyuymuş.(s.:258)

: Eşlerinin başına iş açmak üç kız kardeşin huyuymuş.

Kaynak metinde kullanılan deyim, *birisine eziyet etmek*, *gözdağı vermek* anlamı ifade ederken; hedef metinde alakası olmayan deyim kullanılmıştır. Dolayısıyla metin anlaşılabilirliğine zarar verilmiştir. Kaynak metinde kullanılan deyim TT’ de en yakın karşılığı, *başına iş açmak* deyimidir.

KM: *Bəli hər şey yağ kimi getdi.* (s.:219)

HM: Herşey fıstık gibi oldu. (s.:199)

: Evet, herşey yolunda gitti.

Yukarıdaki örnekler arasında anlam olarak uyumsuzluk vardır. AZT’ de *yağ kimi getmek* deyimini , “bir işin, olayın kolaylıkla, engelsiz olma” durumudur (Altaylı: 1209) ; TT’de ise; *fıstık gibi deyimini*, “çok güzel; dolgun, canlı; alımlı kadın” anlamına gelmektedir.

III.1. 4.Deyimi Deyim ile Aktarmama

Kaynak metindeki bir deyim, bağlamdan ve cümle yapısından dolayı gerekli olmasına rağmen; hedef metinde kelime biçimi tercih edildiğinde, kaynak metindeki üslûp zarar görür ve böylelikle cümledeki heyecan düzeyinin niteliği belirsizleşir.

İncelenen metindeki örneklerde, kaynak metindeki deyim hedef metinde kelime karşılığı verilmiştir. Bu sayede, kaynak metindeki mecazlı anlatım hedef metne yansıtılmayarak sıradan bir aktarıma neden olmuştur. Bu örnekler açıklamalarıyla aşağıdaki gibi incelenmiştir;

KM: *Təmizliyənə və saflığına həsəd aparırdı* .(s.:11)

HM: Saflığını və masumluğunu kıskanıyordu. (s.:14)

: Saflığına və masumluğuna hayranlık duyuyordu.

KM: *Muxtar azacıq içdiyində kişinin elə bil çiçəyi çirtlayırdı*. (s.:307)

HM: İçki Muhtar'ı aksine neşelendirmişti. (s.:111)

: Muhtar içki içtiği zaman havalara uçuyordu.

KM: *Zivər xanımın həyəcandan gözü başı qaynayırdı*.(s.:146)

HM: Ziver Hanım'ın heyecandan yüzü gözü yanıyordu. (s.:134)

: Ziver Hanım'ın heyecandan gözleri fıldır fıldır dönüyordu.

KM: *Muxtar artıq yâdından çıxarmışdı bu mövzuyu*. (s.:214)

HM: Muhtar artık unutmuştu bu mevzuyu. (s.:194)

: Muhtar artık bu mevzuyu aklından çıkarmıştı.

Kaynak metinde verilen *həsəd aparmaq*, *çiçəyi çirtlamaq*, *gözü başı qaynamaq*, *yadından çıxmaq* TT'de “hayranlık duymak”, havalara uçmak”, “gözleri fıldır fıldır dönmek”, “aklından çıkarmak” anlamına gelmektedir. Oysa hedef metinde bu deyimlerin kelime aktarımına gidilmiş ve deyimın dikkate alınmaması, kaynak metindeki özelliklerin yansıtılmamasına yol açmıştır; bu nedenle metindeki mecazlı söyleyiş ortadan kalkmıştır.

KM: *Təhminənin bir günahı olmadığı üçün bağrı çatlayacaq*. (s.:295)

HM: Tahmine'nin hiçbir suçu olmadığından dolayı üzülecektir. (s.:264)

: Tahmine'nin hiçbir suçu olmadığından dolayı içi içini kemiriyordu.

KM: *Məni özümdən çıxaran onun heyvan əridir*. (s.:289)

HM: Beni kızdıran onun hayvan eşidir. (s.:259)

: Benim tepemin tasını attıran onun hayvan kocadır.

KM: *Qoy, biraz meydan sulasın, seni teriflesin orda*(s.:261)

HM: Birakalım seni övsün, methetsin. (s.:235)

: Bırak, orada biraz ağız dolusu konuşup seni övsün.

Yukarıda verilen örneklerde, kaynak metindeki deyim karşılığı yerine kelime anlamı verilmiştir. Deyimler, mecazlı anlatımlar oldukları için anlatıma çekicilik katar, ifadelerin güçlendirilmesini sağlarlar; fakat deyim deyimle aktarılmadıkça bu özellikler kaybolur. Kaynak metindeki örneklerin TT'ne karşılık gelen, *içini kemirmek*, *tepesinin tasını attırmak*, *ağız dolusu konuşmak* deyimleriyle aktarılmalıdır.

KM: *Zaura müraciətlə: səhərdən zəhləmi töküb ki kinoya gedək.* (s.:298)

HM: Zaur' a hitaben: sabahtan bıktırmış ki sinemaya gidelim. (s.:266)

: Zaur' a hitaben: canıma tak ettirdi ki sinemaya gidelim diye.

KM: *Zaur atasının ağzından vurub, çıxıb gedəcəyindən qorxurdu.* (s.:203)

HM: Zaur'un ağzına bir yumruk vuracağından, kalkıp gideceğinden korkuyordu. (s.:185)

: Zaur'un babasının lafını keserek evi terk edeceğinden korkuyordu.

Kaynak metinde bulunan *zəhlə tökmək*, “bıktırmak”; *ağzından vurmaq*, “lafını kesmek” anlamına gelmekte ve TT'de bulunmamaktadır. TT'deki deyim karşılıkları, *canına tak ettirmek*, *burnu havalarda olmak*, *lafını kesmek* şeklindedir. Son örnekte kaynak metindeki anlam, hedef metne doğru yansıtılmamıştır. Kaynak metinde *Zaur'un babasının lafını kesmesinden* bahsedilirken; hedef metinde *babasının Zaur'un ağzına bir yumruk vurmasından* bahsedilmiştir. Aktarım yaparken öncelikle anlam aktarımı değil; tam karşılığı esas alınmalıdır. Böylece kaynak metindeki mecazlı anlatım ortadan kalkmaz.

SONUÇ

Dil biliminde dil içi veya dil dışı bütün dönüştürme faaliyetleri “çeviri” olarak, Türkiye Türkoloji’sinde bağımsız diller arası dönüştürme faaliyeti *çeviri*; lehçeler arası dönüştürme faaliyeti ise *aktarma* olarak kabul edilmiştir.

XX. yüzyılın başlangıcında Türkoloji bilimi Rus istilası nedeniyle fazla gelişmemiş ve Türkiye Türkçesi ile bu lehçeler arasında çok az sayıda eser aktarılmıştır. Türk toplulukları bağımsız olduktan sonra Türk lehçeleri arasında çeşitli aktarma çalışmaları yapılmaya başlandı. Çalışmamızda bu dönemde Türkiye Türkçesine aktarılan “Beş Katlı Evin Altıncı Katı” romanında rastlanan temel hata tipleri incelendi. Bununla ilgili olarak aşağıdaki sonuçlara ulaşıldı.

Ek Düzeyinde Görülen Hatalar

1. Çokluk ekleri, şahıs ekleri, hâl ve iyelik ekleri, fiil kipleri, tasarlama kipleri, zarf-fiil ekleri, birleşik zamanlı kiplerin aktarımında çeşitli hatalar yapılmıştır.

a) Şimdiki zaman, geniş zaman ve öğrenilen çekmiş zaman çekimi zamanı I. çokluk şahıslarda, Azerbaycan Türkçesinde {-Iq/k}, Türkiye Türkçesinde {-Uz}, şimdiki, geniş, gelecek ve öğrenilen geçmiş zaman Azerbaycan Türkçesinde I.t.ş {-Am} , II.t.ş {-sAn} Türkiye Türkçesinde ise I.t.ş {-Um/-m}, II.t.ş {-sUn/-n} biçimi kullanılmaktadır.

b) En çok hatalar şimdiki zaman eki {-ır}, geniş zaman (AZT’de qeyri qeti gelecek) eki {-Ar}, istek kipinde {-A} görülmektedir.

c) Yalancı eşdeğer ekler {-Ar/-Ir} geniş ve şimdiki zamanda görülmektedir.

ç) Tasarlama kiplerinden sadece istek ve gereklilik, hikâye ve şartlı birleşik zaman ekleri görülmektedir.

Kelime Düzeyinde Görülen Hatalar

1. Aslını korumada az hata görülmekte fakat aslını uyarlama hataları geniş biçimde görülmektedir.

2. Tam yalancı ve kısmî yalancı eşdeğer kelimelerde çeşitli aktarma hataları görülmektedir.

3. Kelimeler arası uyumsuzluk, kullanımdan düşmüş kelime ve birleşik fiillerde görülmektedir.

4. Birleşik fiil bölümünde aslı korunan sadece bir örnek, aslı uyarlanan ve yanlış seçilen hatalı birleşik fiil örneği bulunmaktadır.

Deyim Düzeyinde Görülen Hatalar

1.Aslı korunan ve Aslı uyarlanan deyimlerde aslı korunan deyimler daha az, aslı uyarlanan hatalar daha fazladır.

2.Yanlış deyim seçimi ve deyimi deyim ile aktarmama alt bölümlerinde bulunan hatalar diğer deyim hatalarına oranla daha çoktur.

Sonuç olarak bu çalışmada, benzer dil yapılarına sahip olan Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi arasında çeşitli düzeylerde ses, ek, kelime farklılıkları görüldüğü ve çalışma konumuz olan eserde aktarıcının bu konularda hatalar yaptığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

ADIGÜZEL, Sedat, (2012),“Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasında Aktarma Üzerine Bazı Problemler”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. Güz.S. 47, s. 51-56.

AKAR, Ali, (2014) “Bir Dil İçi Aktarma Olarak Mirkatü’l – Cihad” *Uluslararası Gelibolulu Mustafa Âli Çalıştayı Bildirileri* (28-29 Nisan 2011) , Ankara, s.76-80

AKAR, Ali, (2016) “Eski Batı Oğuzcası ve Dede Korkut Oğuznâmeleri” , *Uluslar arası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu* (25-27 Mayıs 2016), Bakü.

AKAR, Ali, (2018) *Oğuzların Dili*, Ötüken Neşriyat, İstanbul

ALTAYLI, Seyfettin, (2005), *Azerbaycan Türkçesi Deyimler Sözlüğü*, Prestij Matbaası, Ankara

ALTAYLI, Seyfettin,(1994), *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü I ve II*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

ANANUR, Hasan (2000), “Anlam Odaklı Çeviri Yöntemi ve Uygulaması Üzerine”, Kuramsal ve Uygulaması Üzerine” Çeviri Sorunları, Sempozyum Bildirileri, 03-04 Kasım 2000, Bursa, s. 65-68.

Azerbaycan Diyalektoloji Sözlüğü, (2003), TDK Yayınları, Ankara.

DOĞAN, Ahmet, (1994) *Açıklamalı ve Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü*. Akçağ Yayınları, Ankara.

EKER, Ümit , (2015), *Lehçe İçi Aktarma Yöntemleri*, Kesit Yayınları, İstanbul.

EKER, Ümit, (2012), *Eski Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasında Lehçe İçi Aktarma Sorunları*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Muğla: Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ERCİLASUN, A. Bican, (1992), “Türk Lehçelerinin Anlaşılmasında Dikkat Edilecek Noktalar”, *Dil Dergisi*, Eylül, S. 5, s. 179-207.

ERCİLASUN, A. Bican, (1992), *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı Yayınları.

ERCİLASUN, A. Bican, (1995), “Lehçeler Arası Aktarma”, *Türk Dili*, Nisan,S.5, s. 520, “Türk Dünyası Üzerine İncelemeler” (1999), Ankara: Akçağ Yayınları, s. 91-100.

ERCİLASUN, A. Bican, (1998), “Lehçelerden Türkiye Türkçesine Aktarma”,*II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı*, 8 - 10 Aralık 1994 Ankara, *Bildiriler*, Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği, s. 41-45.

ERGİN, Muharrem, (1993), *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınevi, İstanbul.

ERSOY, Feyzi (2007). “Çuvaş Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler”, *Türkbilig*, 2007/14, Ankara: 60-68.

GEDİKLİ, Yusuf, (1995), *Beş Katlı Evin Altıncı Katı*, Ötüken Yayınevi, İstanbul.

GEDİKLİ, Yusuf, (1998), “Türk Lehçelerinden Metin Aktarma Yolları ve Metin Aktarmanın İlke ve Meseleleri”, *II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı*, 8 - 10 Aralık 1994 Ankara, *Bildiriler*, Ankara: Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği, s. 58-69.

GÖKDOĞAN, Melek Dosay (2000), “Bilim Tarihinde Çevirinin Yeri, Kuramsal ve Uygulamalı Çeviri Sorunları”, *Sempozyum Bildirileri*, 03-04 Kasım 2000, s. 22-25.

GÜLENSOY, Tuncer (1998). “Türk Edebiyatları Arasında ve Karşılıklı Yayın Sorunları”, *II Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı 8-10 Aralık 1994*, Ankara: 54-55

HACIYEVA, Maarife , (1994), *XX. Asır Azerbaycan Edebiyatı*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim

İLKER, Ayşe, (1999), “Lehçeden Lehçeye Aktarma Üzerine Bazı Düşünceler”, *3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 1996*, Ankara: TDK Yayınları, s. 553-560.

KARA, Mehmet, (2009), “Lehçeler Arası Aktarmada Temel Sorunlar”, *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Yaz, S.4, s. 1056- 1082.

KARADOĞAN, Ahmet, (2004b), “Türk Lehçeleri Arasında Yapı Eşdeğerliği ve Yalancı Eşdeğer Yapılar”, *V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı Bildirileri I*, 20-26 Eylül 2004, Ankara: TDK Yayınları, s. 1591-1604.

KARATAŞ, Mustafa, (2017), “Dil Öğretiminde ‘Ana Lehçe’ ile ‘Hedef Lehçe’ Arasındaki İlişkinin Dil Becerilerine Etkisi(Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi Örneği)”, Eylül, s.590-596

KARATAY, Suat, (1993), “Çeviri Eleştirisinin Bilimsel Konumu Üzerine Eleştirel Görüşler ve Bir Model Önerisi”, *Dilbilim Araştırmaları*, Hitit Yayınevi, s. 20-22.

KOCAMAN, Ahmet, (1993), “Çeviri, Çeviri Eleştirisi, Dilbilim”, *Dilbilim Araştırmaları*, Hitit Yayınevi, s. 2.

KORKMAZ, Zeynep, (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri(Şekil Bilgisi)*, TDK yayınları, Ankara.

KORKMAZ, Zeynep, (2005), *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*. TDKYayınları, Ankara.

MUSAOĞLU, Mehman, (1997), ” Muhtar Awezovun Edebi Mirası Türkiye Türkçesinde, Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi” Muhtar Awezov Özel Sayısı, Sayı: 14, s. 15-20.

MUSAOĞLU, Mehman, (2002), “Türk Dünyasında Çeviri-Aktarma Sorunları ve Annaguli Nurmehmet'in Eserleri Türkiye Türkçesinde”, *Avrasya Sanat-Edebiyat Yıldızları, Uluslararası Sempozyum*, Nisan 2002, Ankara.

MUSAOĞLU, Mehman, (2003), “Türkçede Çeviri ve Aktarma”, *Bilig- Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Kış, S. 24, s.15-18.

MUSAOĞLU, Mehman, (2003b), “Türk Dünyasında Çeviri Aktarma Sorunları ve Annaguli Nurmehmet’in Türkiye Türkçesindeki Eserleri”, *I. Avrasya Sanat Edebiyat Yıldızları Uluslararası Sempozyumu*, (28 Nisan 2002), Ankara: Türk Dünyası Kültür Merkezi Yayınları: 117-123.

MUSAOĞLU, Mehman, (2009),“Türk Dünyasında Aktarma Çalışmaları”, *Gazi Türkiyat*, Güz, S.5, s. 220-225.

ÖZKAN, Fatma, (2017), “Türk Dünyasının Gök Kubbesinde Bir Yıldız: Anar” *Dergi Park*, s.585-593

PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali, (1995), *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Arkadaş Yayınevi, Ankara.

RESULOV, Asker, (1995), “Akraba Diller ve Yalancı Eş Değerler Sorunu”, *Türk Dili*, Ağustos, S. 524, s. 916-924.

RIZAYEV, Anar, (1988), *Seçilmiş Eserleri*, cilt: 1, Bakı

RIZAYEV, Anar, (2014), *Beş Mertebeli Evin Altıncı Mertebesi Romanı*, Kanun Basımevi, Bakü.

SADIĞ, Şemil, (2018), *Azerbaycan Dili Grameri*, Hedef Basımevi, Bakü.

SARI, İsa, (2009), “Türk Lehçeleri Arasındaki Aktarma Çalışmalarının Bugünkü Durumu ve Karşılaşılan Sorunlar” *Türk Lehçeleri Arasındaki Aktarma Çalışmaları Sempozyumu*, İstanbul, Maltepe Üniversitesi. 31Mart.

TOKATLI, Suzan, (2004), “Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesindeki Eş Sesli Kelimeler Üzerine”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Güz, S. 16/1, s. 141-156.

TÜRKAY, Osman (1998), “Türk Edebiyatları Arasında Aktarma ve Karşılıklı Yayın Sorunları”, *II Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı 8-10 Aralık 1994*, Ankara: 56-57.

Türkçe Sözlük, (2005), TDK Yayınları, Ankara.

UĞURLU, Mustafa, (2001), *Türk Lehçelerinin Aktarımında Valenz Sözlüklerinin Önemi*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, *Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu Bildirileri* (20-23 Mayıs 1999, Yayımlayan: Nurettin Demir - Emine Yılmaz), Gazimağusa, s. 198-203.

UĞURLU, Mustafa, (2011), “Lehçe içi Aktarmada Yalancı Eş Değerlik”, 38. *ICANAS. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi. International Congress of Asian and North African Studies*. (10-15.09.2007 Ankara). *Bildiriler. Dil Bilimi, Dil Bilgisine Dil Eğitimi IV*, Ankara, s. 1880-1886.

UĞURLU, Mustafa, (2000), “Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve ‘Abay Yolu’ Romanı ”, *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S.15, s. 59-77.

UĞURLU, Mustafa, (2004) , “Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eşdeğerliği”, *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar, S. 29, s. 29-40.

UĞURLU, Mustafa,(2012) ,“Türk Lehçeleri Arasında Benzer Kelimelerin Eşdeğerlik Durumu”, *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/4, Fall, p. 217-220.

USTA, Çiğdem, (2008), “Lehçeden Lehçeye Aktarma Sorunlarına Ek: İmla ve Noktalama Hataları”, *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6 Fall, p. 668-691.

ZAL, Ünal, (2009), “Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve “İki Ağaç” Şiir Kitabı Üzerine”. *Gazi Türkiyat, Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Güz, S. 5, s. 431-45

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Ulduza ADIGOZALOVA

Doğum Yeri: Azerbaycan

Doğum Tarihi: 27.10.1992

Medeni Hali: Bekar

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lisan: Azerbaycan Odlar Yurdu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Azerbaycan Dili ve Edebiyatı Bölümü (2012-2016)

Yüksek Lisans: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (2016-...)

İLETİŞİM BİLGİLERİ

yildizadigozal27@gmail.com